

2015

ADEDE Archeologisch rapport 52 Lovendegem – Diepenbroek

Pype P., De Smaele B. &
Pieters H.

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 52

Archeologisch onderzoek op de voormalige
kasteelsite van
Lovendegem – Diepenbroeck (O.-VI.)

Van kasteel tot “Maison de Plaisance”

PYPE P., DE SMAELE B. & PIETERS H.

NV Home Diepenbroeck

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2015
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	P. Pype, De Smaele B., Pieters H.
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba.

Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	5
2	Inleiding	6
3	Onderzoeksmethode	8
3.1.1	Doel van het onderzoek.....	8
3.1.2	Toegepaste methodiek.....	9
3.1.3	Logistieke inzet	10
3.1.4	Personele inzet	11
4	Landschappelijk kader	12
4.1	Landgebruik	12
4.2	Topografie.....	13
4.2.1	Algemeen.....	13
4.2.2	Opgemeten hoogtes ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing	13
4.3	Bodemopbouw	15
4.3.1	Bodemkaart van België.....	15
4.3.2	Bodemopbouw zoals vastgesteld tijdens het onderzoek.....	17
5	Historisch kader	18
5.1	Historische context	18
5.2	Onderzoek van historisch kaartenmateriaal	19
5.2.1	Fricx kaarten	19
5.2.2	Kaart van Ferraris.....	19
5.2.3	Atlas der Buurtwegen	20
5.2.4	Vandermaelen kaart	22
5.2.5	Popp-kaart	23
6	Archeologisch kader	24
6.1	Centrale archeologische inventaris	24
6.2	Vlakdekkend archeologisch onderzoek	24
6.2.1	Stratigrafie	24
6.2.2	Sporen.....	31
6.2.2.1	Twee parallelle bermsloten	31
6.2.2.2	Noordelijke kasteelgracht.....	36
6.2.2.3	Onderbroken gracht	47
6.2.2.4	Twee perceelsgreppels	49
6.2.2.5	“Extractiekuil” ?	52
6.2.2.6	Ovale kuil	53
7	Synthese en besluit	54

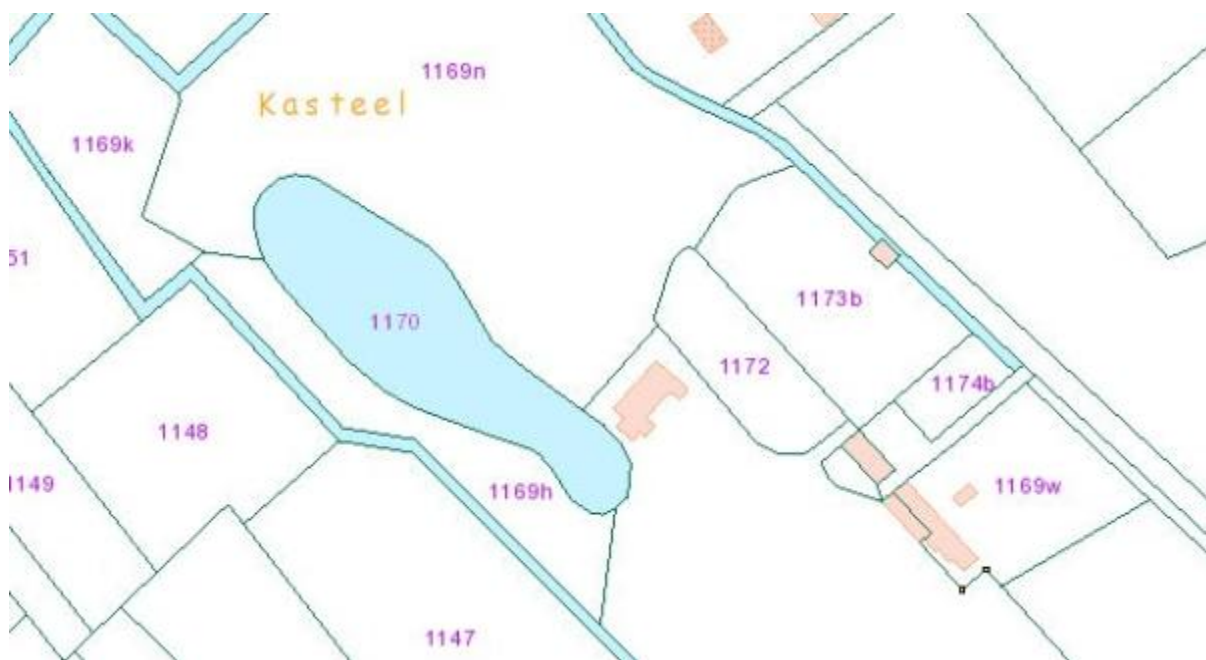
7.1	Synthese	54
7.2	Besluit	55
7.3	Onderzoeksvragen.....	55
8	Aanbevelingen voor verder onderzoek	60
8.1	Natuurwetenschappelijk onderzoek	60
8.2	Verder historisch onderzoek	60
9	Bibliografie.....	61
10	Lijst van figuren.....	63
11	Lijst van bijlagen.....	64

1 Administratieve fiche

Site	Lovendegem-Diepenbroeck
Projectsigle	LOV-DIE
Projectcode	13003
Kenmerk ADEDE	3\1\13003_Lovendegem-Diepenbroeck
Ligging	Lovendegem – Appensvoordestraat 71/ Diepenbroeck
	97.486,861 x 198.914,981
	97.469,252 x 198.900,306
Lambert 72-coördinaten	97.526,859 x 198.871,712
	97.508,328 x 198.855,025
Kadaster	Afd. 2, sectie B, percelen 1169N
Onderzoek	Vlakdekkend onderzoek
Opdrachtgever	Home Diepenbroek NV
Uitvoerder	ADEDE bvba
Vergunning	2014/119
Vergunning metaaldetectie	2014/119 (2)
Vergunninghouder	Pedro Pype
Vergunninghouder metaaldetectie	Bart De Smaele
Bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Lovendegem - Diepenbroeck
Grootte projectgebied	1420m ²
Termijn	15/04/2014 – 25/04/2014
Resultaten	Postmiddeleeuws tot recent
Aanbeveling	Geen aanbevelingen

2 Inleiding

Tussen 15 april en 25 april 2014 werd door ADEDE bvba een archeologische opgraving uitgevoerd op de voormalige kasteelsite van Lovendegem - Diepenbroeck. Deze opgraving werd uitgevoerd in opdracht van de NV Home Diepenbroek en ging vooraf aan de inplanting van een nieuw complex voor de uitbreiding van het rusthuis, dit onmiddellijk ten noordwesten van het huidige kasteel (Figuur 1 en 2). Het bedreigde areaal bevindt zich volgens de plattegrond van Ferraris van rond 1777 ter hoogte van het centrale gedeelte van de noordwestelijke kasteelgracht tussen het eigenlijk zogenaamde “opperhof” en “neerhof” (zie verder).

Figuur 1. Kadasterkaart van het onderzoeksgebied.

3 Onderzoeksmethode

3.1.1 Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek was het vaststellen, evalueren en waarderen van mogelijke archeologische resten die, gezien de aanwezigheid van de historische kasteelsite, op de locatie aanwezig kunnen zijn. Het doel is gedetailleerd omschreven in het advies van de Dienst Onroerend Erfgoed (4.002/44036/109.1) en de Bijzondere Voorwaarden bij de bouwvergunning.

De vraagstelling van het onderzoek zal gericht zijn op het verkrijgen van een inzicht in de archeologische structuren die geassocieerd kunnen worden met het monument (of een oudere voorloper) en de beschermde tuinzone. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen het monument en het archeologisch erfgoed?
- Wat is de onderlinge samenhang tussen de aangetroffen sporen?
- Wijzen bepaalde sporen op de aanwezigheid van specifieke activiteiten? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners gedurende hun gebruikperiode?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel gedurende hun gebruikperiode?
- Levert het organische vondstmateriaal informatie op m.b.t. de landschappelijke evolutie van de omgeving, in het bijzonder m.b.t. de evolutie van het als monument beschermende park?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
- Hoe verhouden de resultaten uit het archeologisch onderzoek zich ten opzichte van onze kennis uit het historisch bronnenmateriaal (kaartmateriaal & geschreven bronnen) m.b.t. de kasteelsite?
- Levert het onderzoek nieuwe inzichten op m.b.t. de ontstaansgeschiedenis en historiek van het monument?

3.1.2 Toegepaste methodiek

De toegepaste onderzoeksmethode voor het beantwoorden van deze onderzoeksvragen omvatte het evalueren van het bodemarchief door middel van een vlakdekkende opgraving met een oppervlak van 1420m². Het onderzoeksgebied werd uitgetekend in GIS op basis van grondplannen aangeleverd door de opdrachtgever (pdf en dwg-niet georeferereerd).

Figuur 2. Onderzoeksgebied (groene kader) en bemalingsgrid (blauwe stippellijn) ten opzichte van de werkputten.

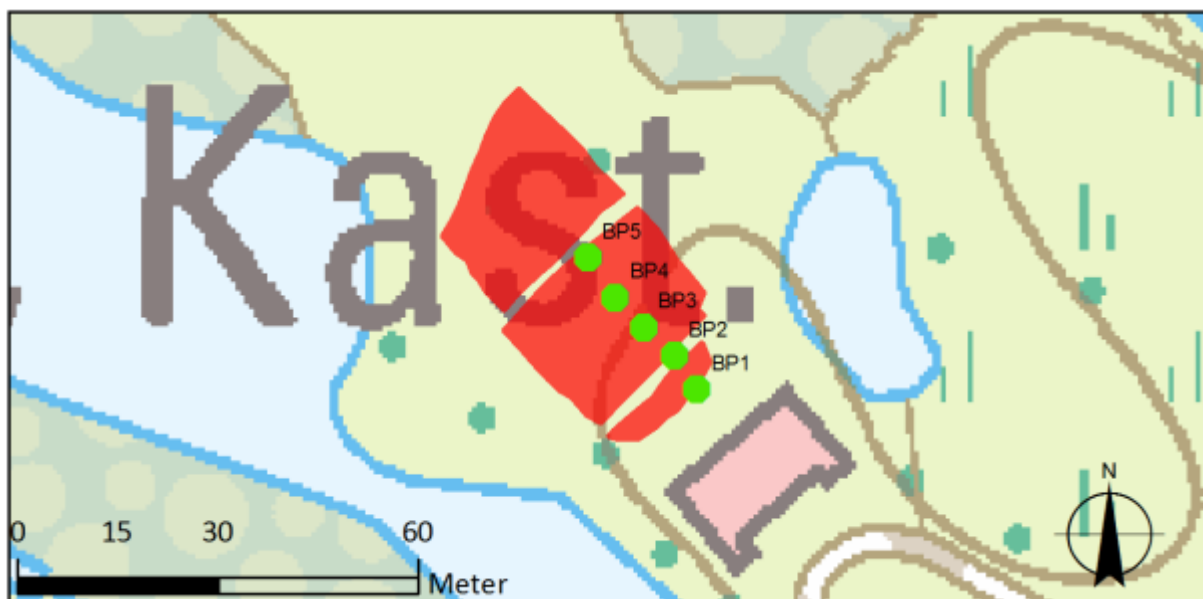
In het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied kon niet tot tegen het kasteel gewerkt worden, omwille van de aanwezigheid van een doorgang die meer dan 1m lager dan het onderzoeksgebied lag. In de noordwestelijke hoek kon een gedeelte niet onderzocht worden omwille van de aanwezigheid van de vijver (grachtrestant), die verder doorloopt dan op de topografische kaart aangegeven staat.

Voor wat betreft het zuidelijke gedeelte van het opgravingsvlak kon omwille van de aanwezigheid van een afvoerleiding van de grondbemaling, een smalle strook, ter hoogte van de noordelijke kasteelgracht, niet onderzocht worden.

Zowel de hoekpunten van het onderzoeksgebied als het bemalingsgrid werden middels GPS op terrein uitgezet. De opmetingen gebeurden middels Total Station.

Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek werd een boorlijn uitgezet in noordwest - zuidoost richting met 5 handboringen (Figuur 3: boring 1-5). De boringen werden uitgevoerd vanaf zuidelijke

richting door middel van de Edelman, dit om een eerste indicatie te verkrijgen omtrent de bodemopbouw van het terrein en de eventuele lokalisatie van de noordwestelijke kasteelgracht. Boring 1 vertoonde een heterogeen puinpakket tot een diepte van 1m en kan in verband gebracht worden met de opvulling/ophoging van de kasteelgracht. Boring 2 en 3 vertonen een donkerbruine heterogene en organische vulling op een diepte vanaf ca. 1,5m en is ongetwijfeld in verband te brengen met grachtopvulling van de noordelijke kasteelgracht. Boring 4 en 5 vertonen een heterogene natte bodem met aanwezigheid van ijzer op een diepte tot ca. 1 – 1,20m.

Figuur 3. Boringen ten opzichte van de werkputten.

In een volgende fase werden de vlakken aangelegd. De aanleg en de registratie van de werkputten en vlakken gebeurde conform de Minimumnormen Vlaamse Archeologie. Het rechthoekige areaal werd in eerste instantie door middel van een 21 tons graafmachine en een platte graafbak met een breedte van 2m afgegraven tot op het archeologische niveau, ca. 1m onder het maaiveld.

3.1.3 Logistieke inzet

Voor het onderzoek werd conform de bijzondere voorwaarden van Onroerend Erfgoed een team ingezet van een senior-archeoloog, een medior-archeoloog en twee junior-archeologen. Dit team werd aangevuld door een kraanmachinist van ADEDE, het grondwerk werd volledig uitgevoerd door ADEDE bvba.

In het centrum van het onderzoeksvlak, waar de aanleg van een kelder wordt gepland, werd een bemalingskader geplaatst om deze zone te kunnen verdiepen tot op – 3m onder het maaiveld. De bemaling werd geplaatst door De Backer NV uit Zomergem.

3.1.4 Personele inzet

Het terreinteam bestond uit Pedro Pype (senior-archeoloog/vergunninghouder), Hadewijch Pieters (medior-archeoloog), Camille Krug (junior-archeoloog) en Alexander Cattrysse (junior-archeoloog). Voor de verwerking van de vondsten en de digitalisatie van de opgravingsgegevens stonden archeologen Hadewijch Pieters en Alexander Cattrysse garant. Het vondstenmateriaal werd gedetermineerd door Pedro Pype.

Figuur 4. Sfeerbeeld bij aanvang van het onderzoek.

Het Agentschap Onroerend Erfgoed werd vertegenwoordigd door Dhr. Stani Vandecatsye, de wetenschappelijke begeleiding werd verzorgd door de intergemeentelijke dienst Kale Leie Archeologische Dienst (in de hoedanigheid van Liesbeth Messiaen).

4 Landschappelijk kader

4.1 Landgebruik

Op 08/02/2013 werd een terreinbezoek en daaraan gekoppeld een plaatsbeschrijving uitgevoerd. Het terrein wordt in het noorden begrensd door een bomenrij (populier). In het zuidoosten wordt het terrein afgebakend door de aanwezigheid van een poel die een duidelijk relict is van de voormalige oostelijke kasteelgracht en in het noordoosten door een hoogstam boomgaard. In het zuiden wordt het areaal begrensd door het huidige kasteel en in het westen door de nog gedeeltelijk aanwezige kasteelgracht. Het terrein zelf wordt gekenmerkt door natte graslanden die voorafgaand de werkzaamheden in gebruik waren als graasweide voor schapen (Figuur 5). Onmiddellijk ter hoogte van de achtergevel wijzen putdeksels op de aanwezigheid van septische en/of bezinkputten en daaraan gekoppelde nutsleidingen afvoerend vanaf het kasteelgebouw.

Figuur 5. Zicht op het onderzoeksgebied in februari 2013.

4.2 Topografie

4.2.1 Algemeen

Het laaggelegen terrein (gemiddeld 7,5m TAW) is vooral onmiddellijk ten noorden van het kasteelgebouw opvallend geaccidenteerd ten gevolge bewuste antropogene ingrepen (Figuur 6). Het terrein vertoonde een opvallende ophoging ter hoogte van de gedempte noordelijke, noordoostelijke en noordwestelijke kasteelgracht, waardoor als het ware een soort van wallichaam werd geconcipteerd rondom het huidige kasteel. Mogelijk werd deze bewust aangelegd als beschermende buffer van het huidige kasteel tegen eventuele hoge waterstanden van het lagergelegen gebied.

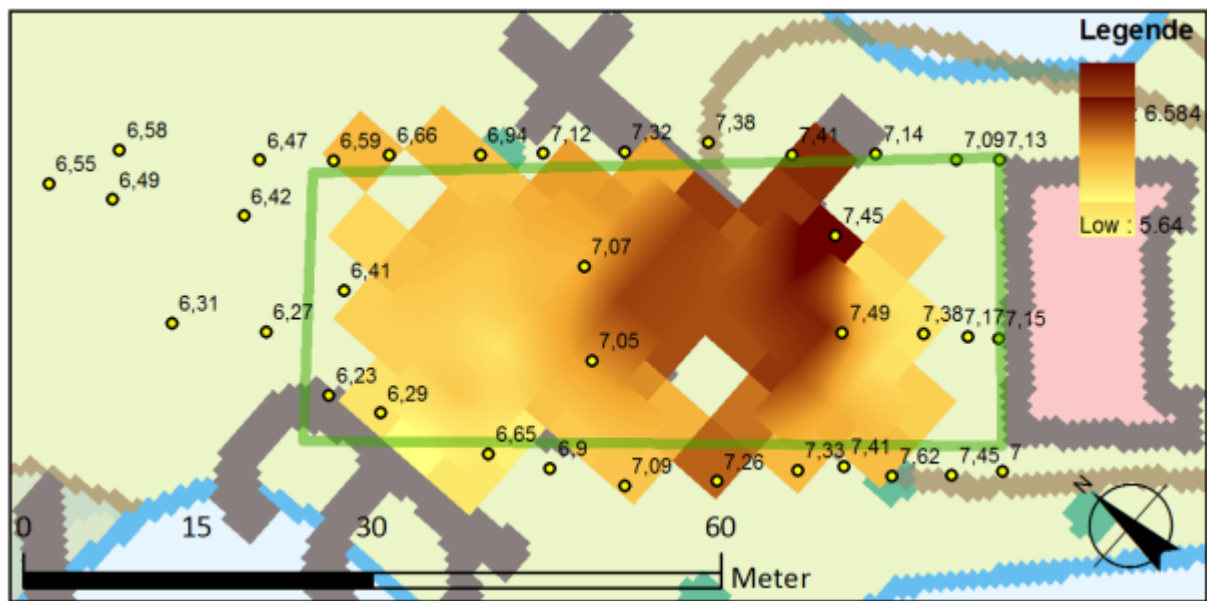
Net omwille van deze microtopografische aanwijzingen werd door middel van de Total Station hoogtemetingen uitgevoerd ter hoogte van zowel het maaiveld als het archeologische niveau om de aard van deze ingrepen op micro-topografisch niveau aan te tonen.

Figuur 6. Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart.

4.2.2 Opgemeten hoogtes ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing

Ten behoeve van het begrijpen van de genuanceerde topografische verschillen op het terrein ten noorden van het kasteel werden zo wel op het maaiveld als op het archeologisch vlak hoogtemetingen uitgevoerd (Figuur 7).

Figuur 7. Gele meetpunten: maaiveld; DTM: archeologisch vlak.

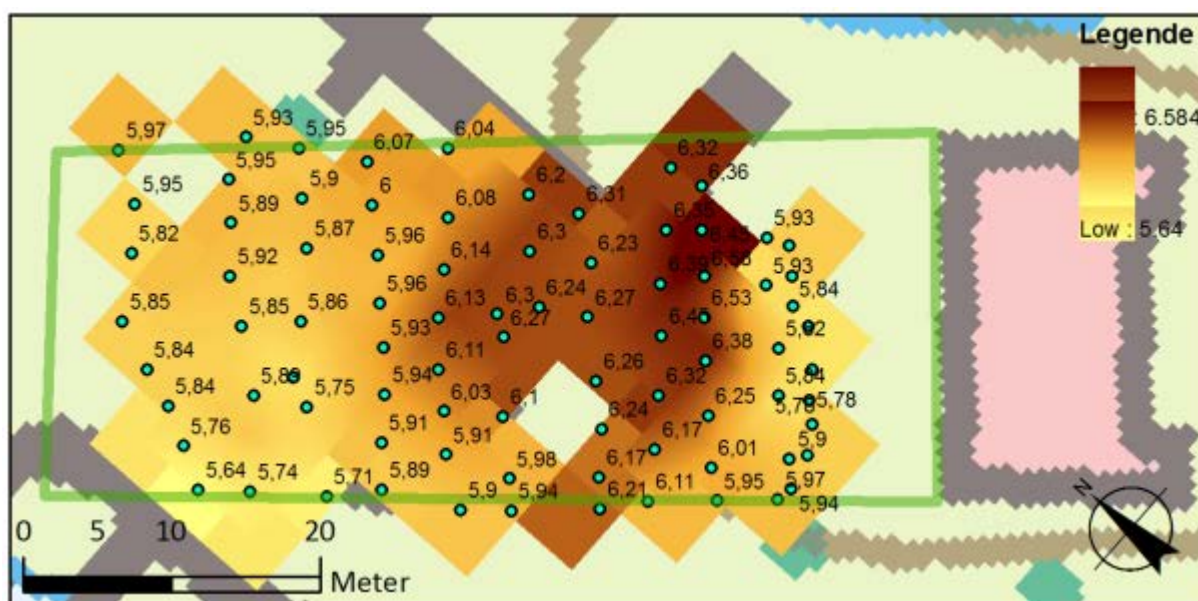
Hieruit blijkt enerzijds een heel sterk aanwezige verhoging, centraal in het onderzoeksgebied. Deze valt samen met sporen 001 en 002 en het is waarschijnlijk dat er een vertekend beeld ontstaat, aangezien het archeologisch vlak op deze sporen om archeologisch-technische redenen mogelijk iets hoger is aangelegd. Mogelijk is het terrein te beperkt in oppervlakte om een nuttig DTM op te stellen. Het geeft echter wel een aanwijzing tot voorzichtigheid, die geboden is bij het opstellen van dergelijke hoogtemodellen.

Bij het bekijken van de opmetingen komt het beeld goed overeen met het DTM (Figuur 8). De mogelijke hogere aanleg van het archeologische vlak op sporen 001 en 002 indachtig, is het terrein opvallend vlak, met hoogtes tussen 5,9 en 5,6 m TAW. Er is een lichte afhelling naar het noorden en het noordoosten.

In de opmetingen van het maaiveld rondom de werkput is zichtbaar hoe het terrein van noordoost naar zuidwest stijgt, van 6, m TAW tot 7,49 m TAW, om dan opvallend terug zacht te dalen naar het niveau van het huidige wandelpad rondom het huidige kasteel ligt.

Tijdens de aanleg van het opgravingsvlak werd deze ophoging zeer goed waargenomen ter hoogte van de gedempte kasteelgracht (spoor 002) en kon goed geregistreerd worden in profiel 001 (ophogingslagen 1-4). De oorspronkelijke helling (voor de aanleg van de kasteelgracht) zal dus heel wat zachter geweest zijn, mogelijk zelfs niet meer dan 0,5 m verschil.

Heel waarschijnlijk heeft men, na het dempen van grote gedeelten van de grachten, en de laaggelegen natte gronden, een kunstmatige dijk aangelegd om het kasteel te beschermen tegen wateroverlast.

Figuur 8. Gele meetpunten: maaiveld; DTM: archeologisch vlak.

4.3 Bodemopbouw

4.3.1 Bodemkaart van België

Tertiair behoort het onderzoeksgebied tot het Lid van Vlierzele binnen de Formatie van Gent. Dit is grijsgroen glauconiethoudend fijn zand, duidelijk horizontaal of kruisgewijs gelaagd, met kleilenzen en bovenaan humeuze tussenlagen, plaatselijk dunne zandsteenbankjes en naar onder toe overgaand in homogeen kleiig zeer fijn zand. Deze laag is gemiddeld 15m dik en kan in het Eoceen gedateerd worden (33,9 - 55,8 miljoen jaar geleden).

Het bodemkundige landschap van Lovendegem maakt deel uit van de Vlaamse zandstreek met overwegend matig droge tot droge lemig - zandzandleem- en lichte – zandleembodems (Figuur 9). Het reliëf is weinig uitgesproken, met hoogtes van variërend tussen 6 en 7m, en hoogteverschillen van meestal 1 m tussen de laaggelegen, alluviale gronden van de Durme-Kale ten zuidwesten van de gemeente en de hoger gelegen hoge kouters en velden in het noordoosten en het centrum van de gemeente.

De bodemseries van de gekarteerde gronden rond het onderzoeksgebied zijn van de serie Sep (natte gronden op lemig zand met reductiehorizont zonder profielontwikkeling) en de serie vPep (natte gronden op licht zandleem met reductiehorizont zonder en met profielontwikkeling).

Deze bodems vertonen een donkerbruine teelaarde met roestverschijnselen. De onverstoorde bodem (C-horizont) vertoont eveneens roestverschijnselen en kan volledig reduceren. De bodems zijn ook kalkhoudend.

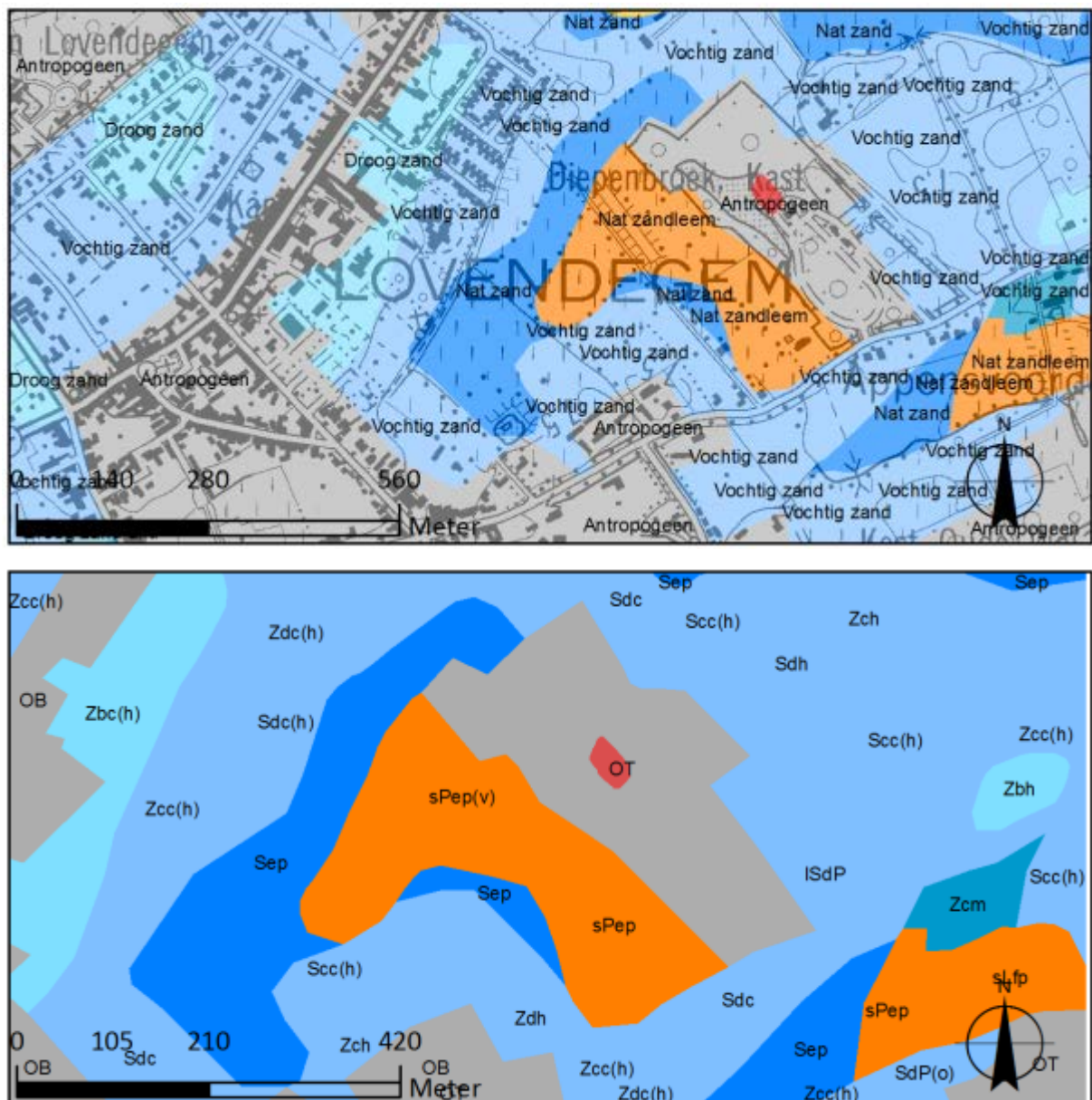
Het eigenlijke onderzoeksgebied is volgens de bodemkundige kaart van België niet gekarteerd en is ingekleurd als antropogeen (code OT; sterk vergraven terrein).

Deze vaststelling wordt ook bij andere kasteelsites en walgrachtsites in Vlaanderen waargenomen.

Volgens de achtergrondinformatie bij de Bodemkaart van België, is de antropogene verstoring vaak de oorzaak van het niet kunnen bepalen van de bodemkarakteristieken en werden deze gronden geclassificeerd als kunstmatig door middel van een reeks hoofdlettercodes beginnend met O¹.

Vermoedelijk behoort het onderzoeksgebied tot de bodemserie Sep. Dit zijn hydromorfe bodems met donker bruingrijze teelaarde tot 25 cm dik, met roestverschijnselen waaronder een sterk gegleyificeerde natuurlijke bodem voorkomt. Op ongeveer 1m diepte is het materiaal volledig gereduceerd.

¹ ON : opgehoogde terreinen, OE : groeven, OT : sterk vergraven terreinen, OC : verdwenen bewoning, OU : uitgeveende gronden, OG : uitgebikte gronden, OA : afgegraven terreinen, OZ : uitgezande gronden, OB : bebouwde zone, OBW : water, OBS : spoorweg, OBF : fort, OBD : dijk, OBV : vliegveld, OBB : begraafplaats en OBM : militair domein (Bron: AGIV).

Figuur 9. Het onderzoeksgebied ten opzichte van de bodemkaart van België (©AGIV).

4.3.2 Bodemopbouw zoals vastgesteld tijdens het onderzoek

Zie: Stratigrafie.

5 Historisch kader

5.1 Historische context

Volgens de beknopte gegevens van de database van Beschermd Monument van Onroerend Erfgoed betreft het een kasteel gelegen op een “terp” in een omwald park met grote vijver². Het is dan ook zeer verleidelijk om deze “terp” in verband te brengen met een eventueel mottekasteel, doch alle aanwijzingen voor de aanwezigheid van een mottekasteel ontbreken.

Een mottekasteel kenmerkt zich door een duidelijke dubbele structuur met een onbetwistbaar opper- en neerhof, kent een vroegmiddeleeuwse oorsprong en werd voornamelijk ingeplant langs natuurlijke waterlopen³.

De vermelding “terp” verwijst hier eerder naar een kunstmatig verheven wooneiland, omgeven door een slotgracht, met daarop een rond, polygonaal of vierkante waterkasteel omgeven door een brede slotgracht. Dit type van kasteel was een typerend verschijnsel in West-Europa vanaf de 13de/14de eeuw. In veel gevallen was een tweede ruimer, al dan niet licht verheven, areaal aanwezig afgebakend door middel van een gracht of perceelgreppel, dat als neerhof kan omschreven worden. Op die manier werd een dualiteit bekomen die als een duidelijke reminiscentie kan beschouwd worden naar de dubbele structuur van het vroegmiddeleeuwse mottekasteel. Omwille van de zichtbare aanwezigheid van een tweeledige structuur bestaande uit het eigenlijke met een slotgracht omgeven kasteel en het door middel van een perceelgreppel afgebakende achterliggende tuinlandschap, worden beide entiteiten verder omschreven als: “opper”- en “neerhof”.

De site was oorspronkelijk de zetel van het leen Diepenbroeck en was een achterleen van de heerlijkheid van Lovendegem. Het wordt voor het eerst vermeld in het Gentse Schepenregister in 1421. In de eerste helft van de 16de eeuw was het in bezit van Frans van de Zype, heer van Diepenbroeck. Sinds 1574 was het kasteel in bezit van de Gentse patriciërsfamilie van Vaernewyck. In het derde kwart van de 18de eeuw werd het kasteel verbouwd door Claude Bonaventure van Vaernewyck en omstreeks 1804 door burggraaf Charles-Constantin de Vaernewyck d’Angest. Hierbij werd onder meer de linker zijvleugel uitgebreid en werd een “*orangerie*” en een monumentale toegangspartij opgetrokken.

In 1931 werd het kasteel door brand geteisterd en sedert 1980 is in het kasteel een rusthuis ondergebracht. Dit rusthuis wenst uit te breiden met een riante nieuwe noordervleugel.

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/nr-71>. Kasteel Diepenbroeck.

³ DE MEULEMEESTER 1983.

5.2 Onderzoek van historisch kaartenmateriaal

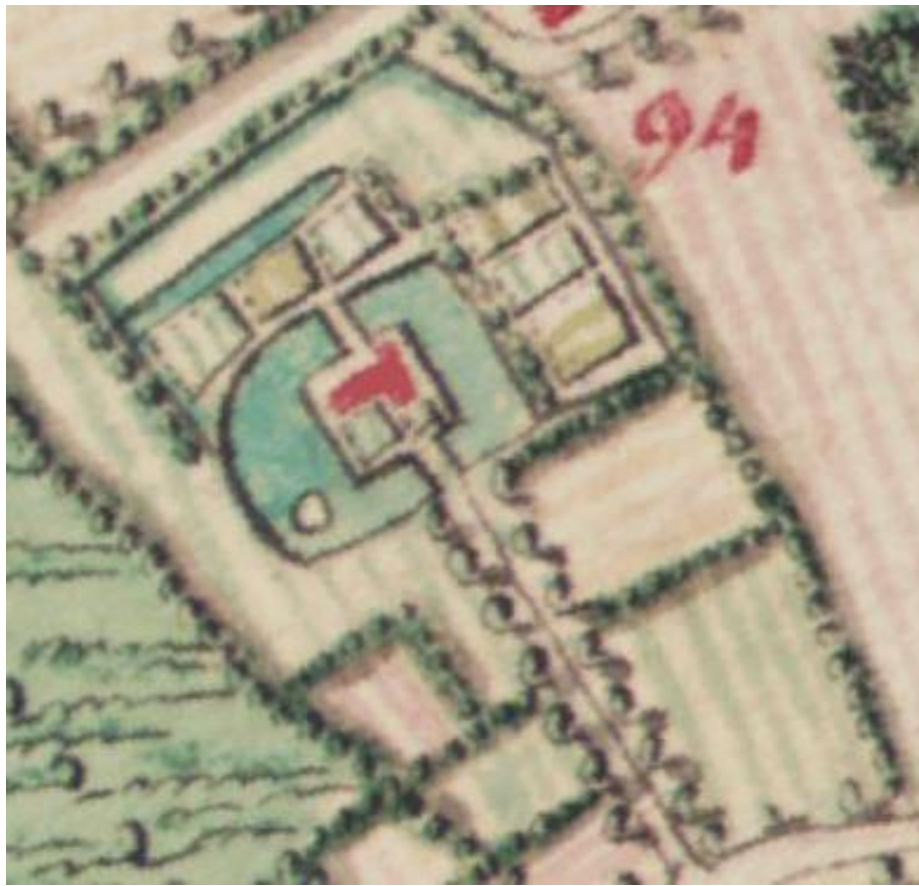
5.2.1 Fricx kaarten

Op de Fricx-kaart uit 1712 staat het kasteel niet aangegeven, noch staat er enige aanduiding van bewoning of bebouwing. Mogelijk was het oorspronkelijke kasteel in verval, doch hiervoor ontbreken gegevens. De aangetroffen sporen en structuren impliceren echter dat er in deze periode mogelijk al bewoning aanwezig was.

5.2.2 Kaart van Ferraris

De voorlopig oudste gekende summiere afbeelding van het kasteel wordt weergegeven op de plattegrond van Ferraris uit omstreeks 1777 (Figuur 19). Deze toont een door bomen begrensd kasteeldomein, haaks georiënteerd op de huidige Appensvoordeweg, met intern een vierkant wooneiland, die we voorzichtigheidshalve als “opperhof” benoemen rondom omgeven door een kunstmatig gegraven slotgracht. Op het wooneiland zijn enkele gebouwcomplexen aangeduid. In het rood is het hoofdgebouw weergegeven met uitgebouwde rechtervleugel (oostvleugel). Het wooneiland is geheel omgeven door een brede slotgracht. Vanuit zuidelijke richting verschaft een brede laan, geflankeerd door een bomenrij, toegang tot het wooncomplex.

Zowel de zuidelijke als de noordelijke slotgracht vertoont een duidelijke bewuste onderbreking als toegang tot het “opperhof” en tussen het “opperhof” en het “neerhof”. Vrijwel zeker is dit een latere aanpassing, waarbij de oorspronkelijke gesloten slotgracht waarschijnlijk, lokaal werd gedempt om een rechtstreeks toegangsweg te creëren, in plaats van een eventuele valbrug.

Figuur 10. Het kasteelcomplex op de Kaart van Ferraris rond 1777.

In het centrale gedeelte van het noordwestelijke grachtsegment, wijst een onderbreking in het verloop van de gracht op een smalle doorgang naar een tweede door middel van een perceelgreppel en bomenrij omgeven entiteit, die we voorzichtigheidshalve als “neerhof” bestempelen. Onmiddellijk ten noordoosten en noordwesten van het eigenlijke “opperhof” wijzen indelingen op dit “neerhof” op mogelijke moestuinen met zaaibedden. Opvallend is de weergave van een niet doorlopend ZW-NO-verlopend grachtgedeelte en kan in verband gebracht worden met de interne indeling van het “neerhof”.

5.2.3 Atlas der Buurtwegen

Op de Atlas der Buurtwegen omstreeks 1840 is het afgebakende kasteeldomein aangeduid met een U-vormig gebouw waarbij duidelijk de nieuwe in 1804 uitgebouwde linkervleugel waarneembaar is (Figuur 11). Ook blijkt, dit in tegenstelling tot de kaart van Ferraris, dat het zuidelijke en het noordelijke segment van de kasteelgracht intussen reeds volledig gedempt werd en genivelleerd.

Ook de nog aangeduide tuinen op het “neerhof” zijn intussen volledig uit het beeld verdwenen. Mogelijk werden deze na de opgave en demping van de grachten genivelleerd. Aan de hand van dit kaartmateriaal kan geconcludeerd worden dat de opgave plaatsgreep na omstreeks 1777 en voor 1840.

Mogelijk kan dit in verband geplaatst worden met de grote verbouwingswerkzaamheden in het derde kwart van de 18de eeuw door Claude Bonaventure van Vaernewijck of deze van 1804 door burggraaf Charles-Constantin de Vaernewyck d’Angest. In die periode werden heel wat kastelen ontdaan van hun gesloten militaire karakter en omgevormd tot een zogenaamde “*maison de plaisance*”, waarbij het accent lag op een luxueus verblijf in een open parklandschap.

Aan de zuidelijke zijde van het kasteeldomein lijkt de door een bomenrij geflankeerde oprijlaan eveneens te zijn opgegeven. Nog steeds is onmiddellijk ten oosten van het kasteel de afgebakende moestuin weergegeven, in het oosten begrensd door een muur. Onmiddellijk ten zuidoosten van het kasteel is nu een langwerpig N-Z-georiënteerd gebouw aangeduid en kan vereenzelvigd worden met het nog bestaande woonhuis op het kasteeldomein. Mogelijk betrof dit de woning voor het dienstdoende personeel.

Figuur 11. Het kasteelcomplex op de Atlas der Buurtwegen rond 1840.

5.2.4 Vandermaelen kaart

De Vandermaelen kaart, uitgegeven in de periode 1846 tot 1854, geeft nagenoeg dezelfde toestand weer als aangeduid op de Atlas der Buurtwegen (Figuur 12). Ook hier is het U-vormige kasteel weergegeven, de overgebleven relictten van de oostelijke en westelijke kasteelgracht en het N-Z-georiënteerd gebouw weergegeven.

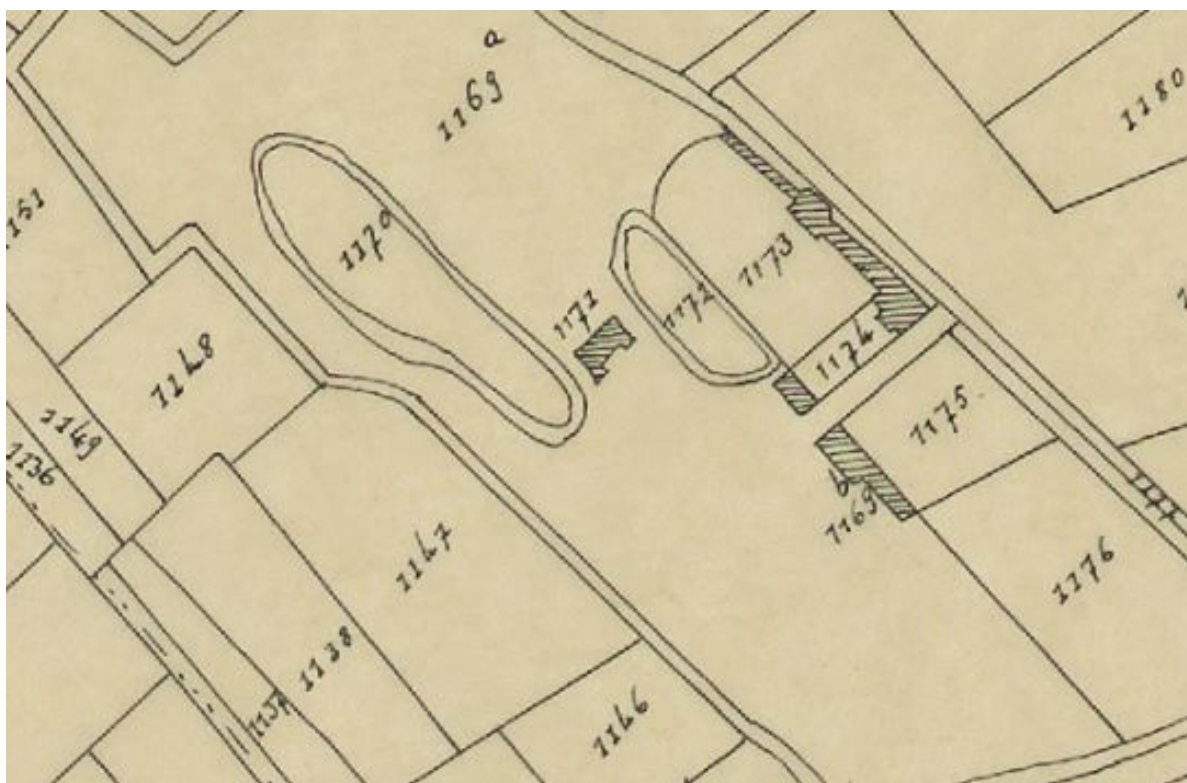
Het bijschrift *Campagne de Mr Varnewijk*, verwijst duidelijk naar het buitenverblijf van de toenmalige bezitters van het kasteel, nl. de familie van Vaernewijck.

Figuur 12. Het kasteelcomplex op de kaart van Vandermaelen rond 1850.

5.2.5 Popp-kaart

De kadastrale kaart van Popp van omstreeks 1855 geeft dezelfde situatie weer als de kaart Vandermaelen met aanduiding van de kadastrumnummers (Figuur 13). Voor wat het kasteeldomein betreft behoren de nummers 1169a, 1169b en 1170 tot het kasteeldomein: 1169a betreft het gedeelte van het voormalige “neerhof”, 1169 b de personeelswoning, 1170 het restant van de westelijke kasteelgracht, 1171 het eigenlijke buitenverblijf, 1172 het restant van de oostelijke kasteelgracht en 1173 tot 1176 tenslotte betreffen enkele percelen.

Figuur 23. Het kasteelcomplex op de Popp-kaart rond 1855.

6 Archeologisch kader

6.1 Centrale archeologische inventaris

Voor wat de gegevens uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) betreft is er, voor wat de nabije omgeving van Diepenbroeck, slechts de vermelding, onder inventarisnummer 970811 in de Appensvoordestraat, van een vondstenconcentratie Romeins of vroegmiddeleeuws en volmiddeleeuws aardewerk. De concentratie kwam aan het licht tijdens veldprospectie tussen 1987 en 1988 halfweg de weg, langs de westzijde van het terrein⁴.

Recent werden tijdens archeologisch onderzoek in de omgeving van de Appensvoordestraat op meerdere locaties vol- en laatmiddeleeuwse sporen aangetroffen. In 2008 werd door het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting (EEC) een opgraving uitgevoerd van volmiddeleeuwse structuren vlakbij de Supra Bazar⁵. Tijdens een proefsleuvenonderzoek ter hoogte van Waalken-Appensvoorde in 2013 kwam een gedeelte van een laatmiddeleeuws erf aan het licht⁶. In 2014 voerde BAAC in de Larestaat een opgraving uit op een site met volmiddeleeuwse sporen⁷. Tenslotte kwamen in 2014 bij het aanleggen van proefsleuven door ODIN langs Bierstal-Appensvoorde laatmiddeleeuwse sporen aan het licht⁸.

Tijdens archeologisch onderzoek uitgevoerd in de omgeving van de kerk van Lovendegem kwam in 2005 een bakstenen grafkelder aan het licht met onder meer de doodskist van Gravin Josephine de Baillet, overleden in 1866⁹. Josephine de Baillet was de gemalin van Charles Constantin de Vaernewijck, heer van het kasteel van Diepenbroeck.

6.2 Vlakdekkend archeologisch onderzoek

6.2.1 Stratigrafie

Om de bodemkundige opbouw van het onderzoeksgebied te begrijpen werden verspreid over het areaal 5 bodemprofielen geregistreerd (Figuur 14: profiel 1 - 5). Zoals reeds hoger aangegeven is er de ingrijpende terreinophoging van gemiddeld 0,5 tot 1 m bovenop de gedempte gracht in het zuidoostelijke gedeelte van het opgravingsvlak, aangelegd als mogelijke waterkerende buffer.

⁴ PARMENTIER 1988/1989.

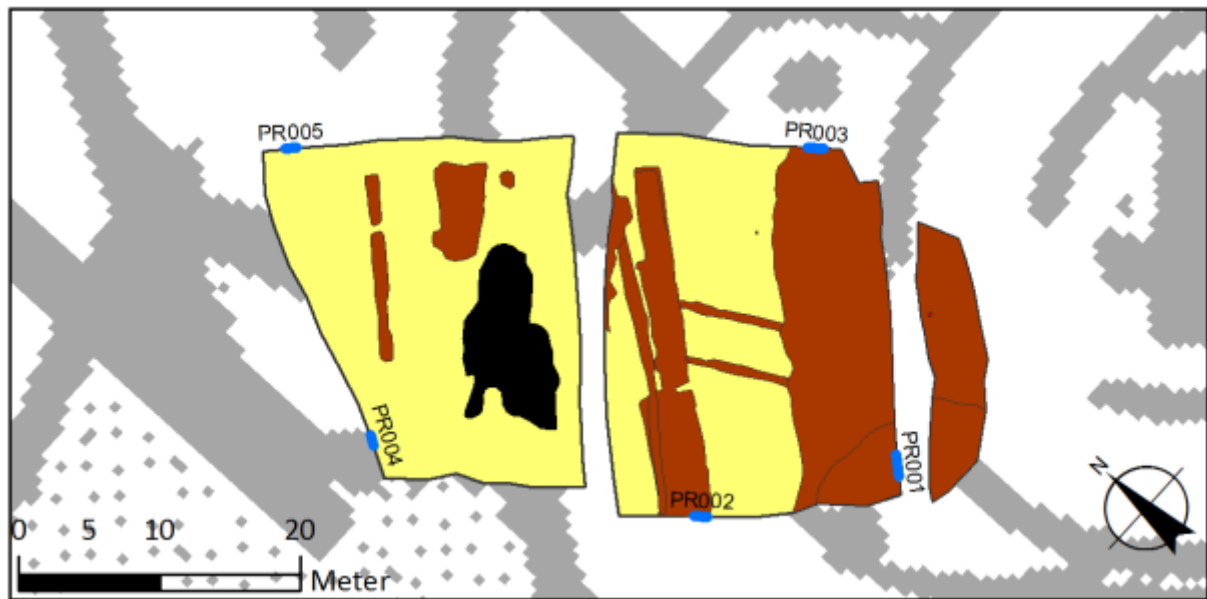
⁵ DE LOGI 2013.

⁶ REYNS & VAN DER KELEN 2013.

⁷ KREKELBERGH, DE CLEER, WOLTINGE 2014.

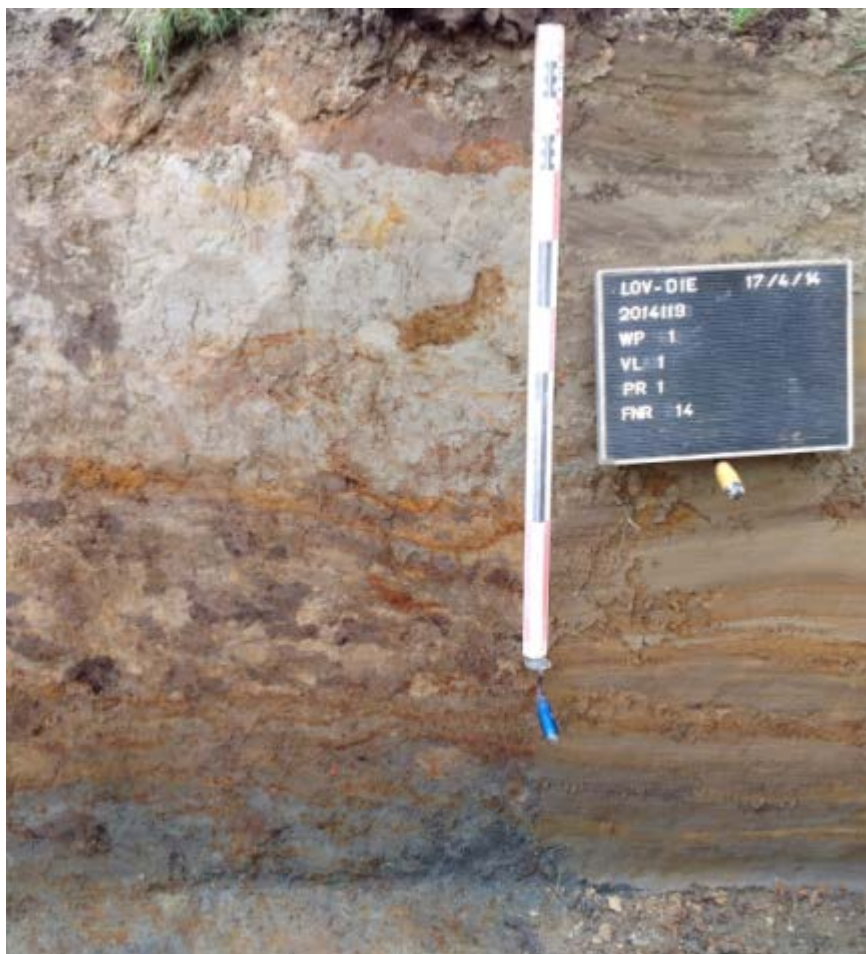
⁸ RYSSAERT 2014.

⁹ HOORNE 2005, 25.

Figuur 14. Algemeen grondplan met aanduiding van de bodemprofielen.

A. Profiel 1

Figuur 15. Foto en tekening Profiel 001.

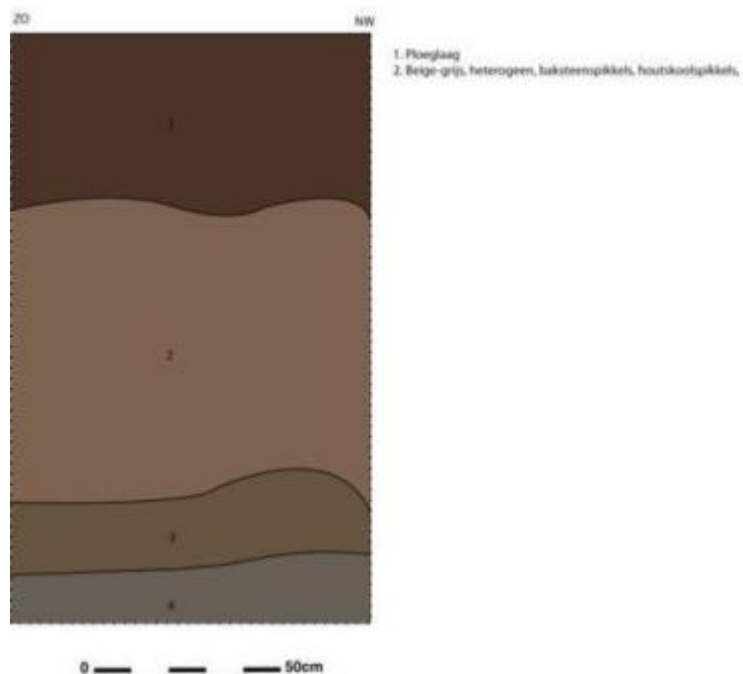
Profiel 001 werd gezet in de zuidwestelijke hoek van het opgravingsareaal, ter hoogte van de opgevolde noordelijke kasteelgracht 002/003 (Figuur 15). Het profiel toont stratigrafisch de overgang van de laatste dempingspakketten van de gracht (lagen 5 – 8) en de tijdens of kort na de demping aangebrachte systematische terreinophoging, mogelijk als waterkerende buffer van het kasteel.

(lagen 2 en 4). Plaatselijk werd de aanleg sleuf voor de aanleg van een recente betonnen riool waargenomen, aangelegd doorheen lagen 2 en 4. (lagen 1 en 3).

B. Profiel 2

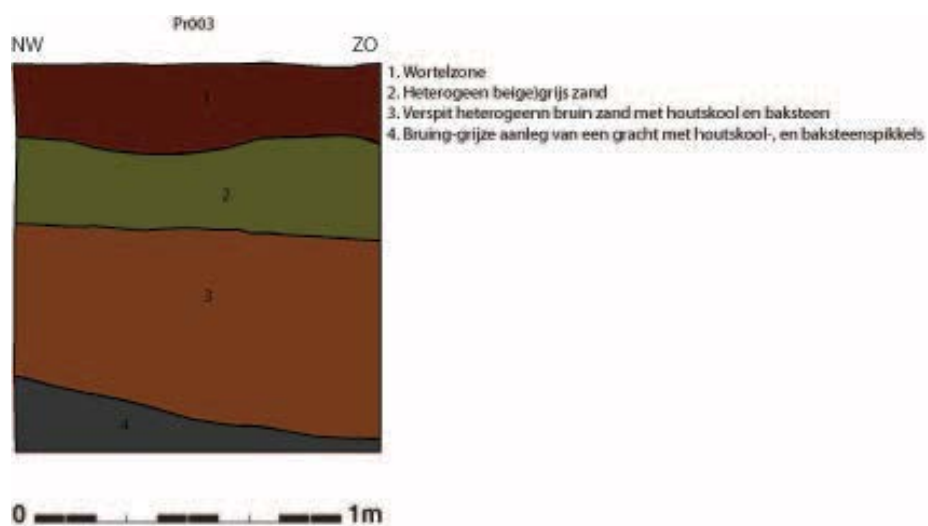
Profiel 2

Figuur 16. Foto en tekening Profiel 002.

Profiel 002 werd geregistreerd langs de westelijke putwand van het opgravingsvlak, ter hoogte van greppel spoor 001 (Figuur 16). De terreinopbouw wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van twee duidelijke heterogene ophogingspakketten (lagen 2 en 3) bovenop de opvulling van spoor 001 (laag 4).

C. Profiel 3

Figuur 37. Foto en tekening Profiel 003.

Profiel 3 werd voorzien in de zuidoostelijke hoek van het opgravingsterrein, net ter hoogte van de noordelijke rand van de gedempte gracht 002/003 (Figuur 17). De bovenste opvulling van de gracht kenmerkt zich door de aanwezigheid van heterogene gelaagde vullingspakketten met de aanwezigheid van spikkels houtskool en baksteenpuin (lagen 2 - 4).

D. Profiel 4

Figuur 48. Foto en tekening Profiel 004.

Profiel 4 werd voorzien in de uiterst noordwestelijke hoek van het onderzoeksgebied (Figuur 18). Onmiddellijk op de gereduceerde zandige natuurlijke bodem werd een ophogingspakket vastgesteld

bestaande uit een heterogeen pakket geel – bruin lemig materiaal, vermengd met fragmenten baksteenpuin en verspitte natuurlijke bodem (laag 4). Op dit pakket rust een dunne humeuze, donkerbruine, sterk organische laag, vermengd met veel ijzerhoudende spikkels (laag 3). Onmiddellijk op dit pakket is er de aanwezigheid van een dunne laag bestaande uit homogeen donkergrijs zandig materiaal met weinig houtskoolspikkels en de aanwezigheid van veel ijzerconcretie.

E. Profiel 5

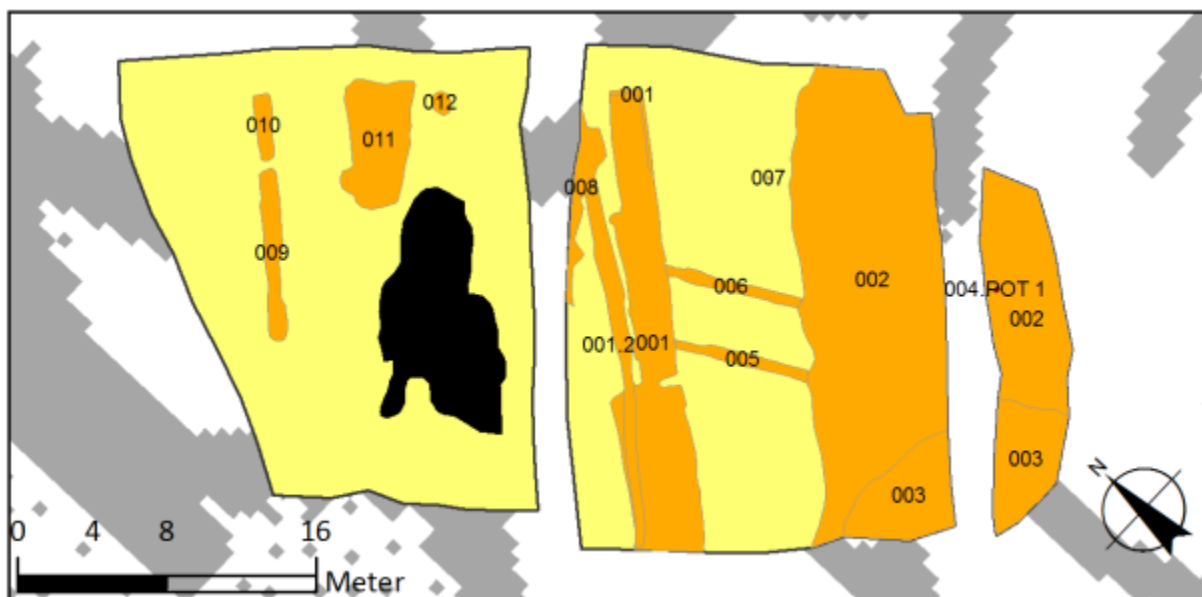

Figuur 59. Foto van Profiel 005.

Profiel 5 werd geregistreerd in de uiterst noordelijke hoek van het opgravingsvlak (Figuur 19). Hier rust de teellaag onmiddellijk op de natuurlijke C-horizont.

6.2.2 Sporen

In het totaal werden tijdens het onderzoek slechts 12 archeologische sporen aangetroffen en geregistreerd (spoor 001 – 012, zie ook Figuur 20). De in het zwart aangeduide verkleuring betreft een recente opvulling.

Figuur 20. Algemeen grondplan van het opgravingsvlak.

6.2.2.1 Twee parallelle bermsloten

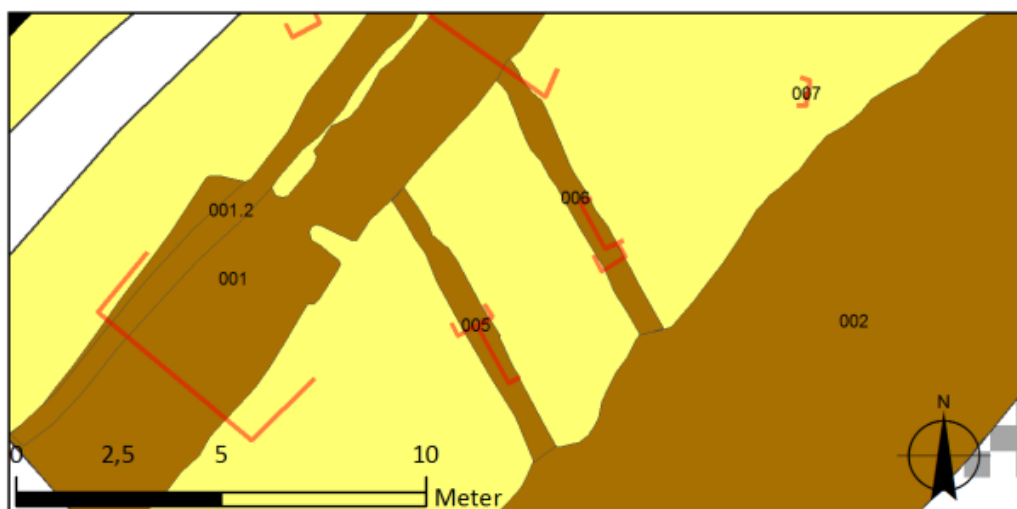
Twee parallelle verlopende greppelsegmenten met een overwegend NW-ZO- oriëntatie kunnen als bermsloten bezijden een wegtracé geïnterpreteerd worden (Figuur 21 en 22: spoor 005 en 006). Dergelijke sloten hadden als functie eventuele overtollige regenwater van het wegdek af te voeren. De bermsloten konden over een maximale lengte van 7,30m geregistreerd worden en hebben een tussenafstand van ca. 2,90m. Beide greppels hebben een respectievelijke breedte van maximaal 0,70 en 0,62m.

De bermsloten worden in het vlak duidelijk oversneden door de tweede fase van de noordwestelijke gracht spoor 002/003 (zie lager bij 6.2.2.2. noordwestelijke gracht) en in het noordwesten door

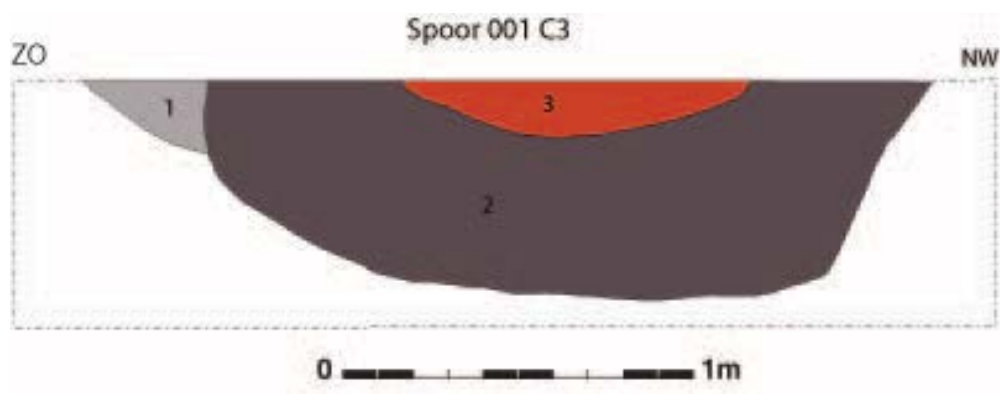
greppel spoor 001 (Figuur 21). Uit de doorsnede ter hoogte van de oversnijding van spoor 001 over spoor 006 kon dit bevestigd worden (Figuur 21 en 22).

Figuur 21. Spoor 005 en 006 centraal in het vlak doorsneden door de noordelijke gracht 002/003 (noorden) en greppel 001 (zuiden).

Figuur 22. Sporen 005 en 006 in het vlak (coupelijnen in rood).

Figuur 23. Doorsnede van spoor 001 (laag 2 en 3) en 006 (laag 1).

In doorsnede vertonen de greppels een ondiep komvormig tot trogvormig profiel met een maximale diepte van ca. 0,30cm onder het aangelegde archeologische vlak (Figuur 23 - 25).

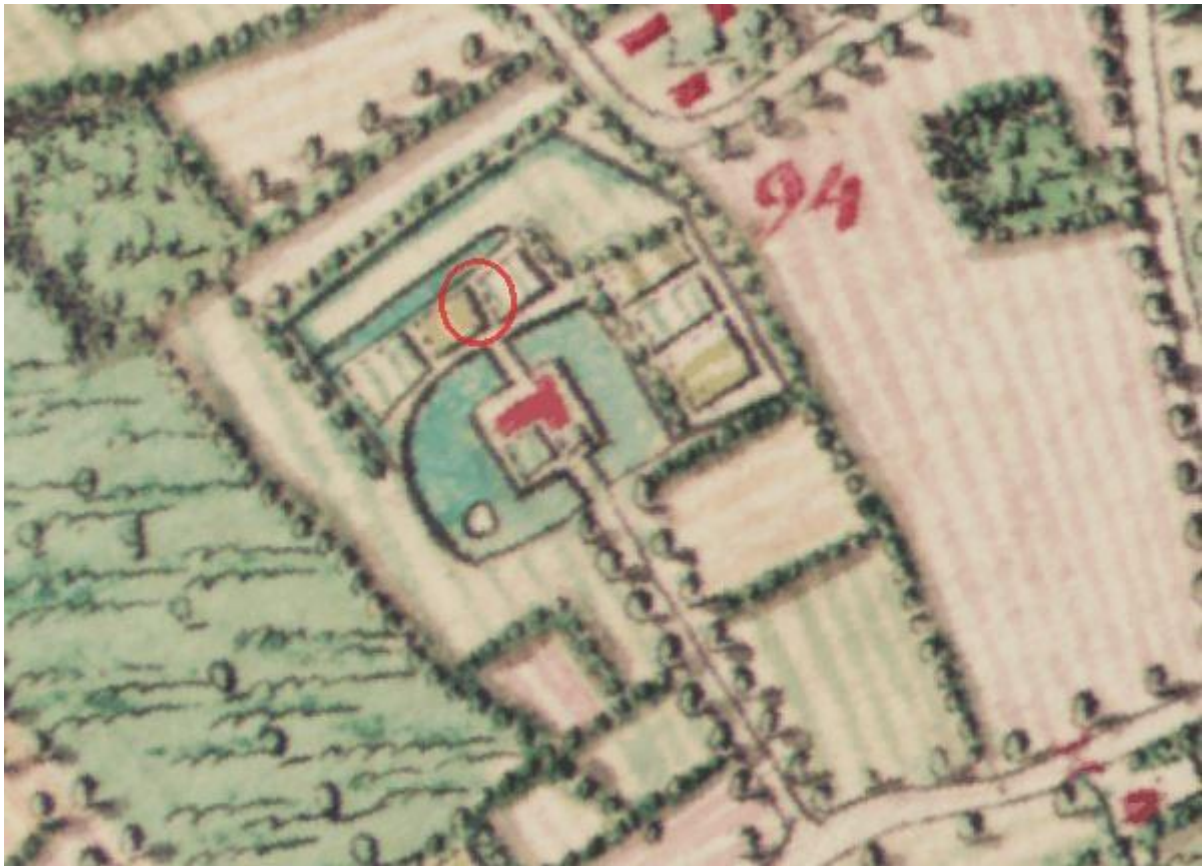

Figuur 24. Zuidwestelijk profiel greppel spoor 005.

Figuur 25. Zuidwestelijk profiel van greppel spoor 006.

Het aangetroffen spoor kan zonder twijfel vereenzelvigd worden met de aangeduide doorgang op de Ferrariskaart van ca. 1777 tussen de afzonderlijke afgebakende moestuinen op het eigenlijke “neerhof”, gesitueerd onmiddellijk ten noordwesten van de slotgracht (Figuur 26). Deze doorgang vertoont een lichte afwijking in oriëntatie ten opzichte van de doorgang in de noordelijke kasteelgracht.

Figuur 26. Kaart van Ferraris rond 1777 met aanduiding van de corridor (rood).

Wat de datering van de bermsloten betreft werd enkel in de opvulling van greppel 005 een randfragment aangetroffen van een vetvanger of kaarsenbak in regionaal/lokaal vervaardigd roodgebakken aardewerk (Bijlage spoor 005, nr. 4). Het fragment is afkomstig van een recipiënt met blokvormige rand en aan de bovenzijde voorzien van een rij horizontale vingertop-indrukken. De aanzet tot een (afgebroken) horizontaal rolrond oor is waarneembaar. Op de rand en aan de binnenzijde zijn resten aanwezig van een opgelegde lineaire slibversiering, aangebracht onder het loodglazuur. Op basis van de technische kenmerken kan het fragment als “hoogversierd aardewerk” gedetermineerd worden en kan dus in de Late Middeleeuwen gedateerd worden, meer bepaald de periode tussen de tweede helft van de 13de tot eerste helft van de 15de eeuw.

Het feit dat de greppels in het zuidelijke gedeelte oversneden worden door de tweede uitbreidingsfase van de slotgracht, kan de structuur in verband gebracht worden met de gracht uit de eerste fase. Doordat de structuur oversneden wordt door greppel 001, die aan de hand van het aangetroffen aardewerk in de volle 14de tot 15de eeuw kan gedateerd worden (zie lager), kunnen de bermsloten voor die fase gedateerd worden. Hierdoor kan de aanleg van deze bermsloten, samen

met de eerste fase van de noordelijke gracht, teruggebracht worden tot de beginfase van het kasteel voor het eerst vermeld in 1421.

6.2.2.2 Noordelijke kasteelgracht

In het uiterste zuidelijke gedeelte van de werkput werd een gedeelte van een brede opgevulde NW-ZO-verlopende gracht aangesneden (spoor 002 - 004). Het spoor kan zonder twijfel in verband gebracht worden met een gedeelte van de gedempte noordelijke kasteelgracht. Kasteelgrachten werden in eerste instantie, tijdens de Middeleeuwen, aangelegd uit puur militair-strategisch overwegingen om een directe bestorming van het kasteel te voorkomen. In de Nieuwe Tijd werden ze eerder aangelegd louter als statussymbool om de aard van de privé eigendom extra te accentueren. Daarna, wanneer kastelen worden aangepast tot luxueuze buitenverblijven, werden de aanwezige grachten veelal deels of volledig gedempt om rondom het verblijf een meer open karakter te bekomen en wordt het functionele “neerhof” omgevormd tot een decoratieve tuin- of parklandschap.

De gracht kon over een lengte van ca. 25m en een breedte van ca. 14m in het vlak geregistreerd worden en besloeg een aanzienlijk areaal (350m², 1/4de van het totale oppervlak) binnen het opgravingsvlak (Figuur 28 en 29).

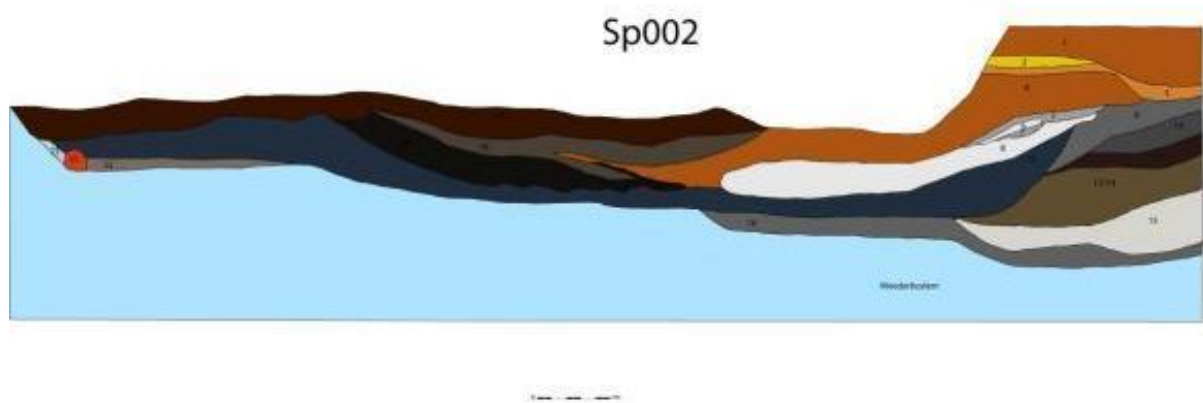
Figuur 28. Algemeen zicht op het opgravingsvlak vanuit het noorden met de noordelijke gracht in het zuidelijke gedeelte van het vlak.

Figuur 29. De noordelijke kasteelgracht spoor 002 en 003 in het vlak en geprojecteerd op de kaart van Ferraris rond 1777 (coupelijnen in rood, tracé kasteelgracht in groen).

Om de vorm, diepte en stratigrafie van dit grachtsegment te kunnen bestuderen werd een haakse (NW-ZO) doorsnede uitgevoerd. Hieruit kon besloten worden dat de gracht een minimale breedte had van zo'n 14m.

Uit het stratigrafisch onderzoek kon tevens aangetoond worden dat de gracht ongetwijfeld in twee fasen werd aangelegd (Figuur 30 en 31). De zuidelijke aanzet kon niet aangetoond worden en bevindt zich vermoedelijk ter hoogte van het huidige kasteel.

Figuur 30. Doorsnede noordelijke kasteelgracht 002/003.

Figuur 31. Zicht op het oostelijke deel van het noordoostelijke profiel van de noordelijke gracht 002/003.

De diepte van de gracht bedroeg maximaal ca. 2,50m onder het huidige maaiveld.

In een eerste fase werd een vermoedelijke trogvormige gracht aangelegd met een centrale komvormige verdieping. De onderste opvullingslaag (Figuur 30 en Bijlage, laag 16) kenmerkte zich door een zeer organische, donkere humeuze compacte sliblaag en is het gevolg van afzetting van organisch materiaal op de bodem van de gracht, op het ogenblik dat deze nog openlag. Onmiddellijk bovenop deze sliblaag is er de aanwezigheid van een vrij dikke puinlaag (Figuur 30 en 31, laag 15) bestaande uit gedeelten van muurpartijen, baksteen- en kalkmortelfragmenten en is duidelijk tot stand gekomen door het deponeren van afbraakmateriaal afkomstig van de afbraak van een bakstenen constructie (Figuur 30 en 31). Het uitdeinen van het pakket in noordelijke richting toont aan dat het pakket overduidelijk vanuit zuidelijke richting (kant kasteel) in de gracht tot stand kwam. De aangetroffen baksteenfragmenten zijn afkomstig van een oranjerood baksteentype van 26-27x12-12,5x5,5-6cm en kunnen op basis van het formaat algemeen in de Late Middeleeuwen gesitueerd worden.

Bovenop de puinlaag werd een heterogene donkergrijze tot donkerbruine zandige laag aangetroffen vermengd met baksteenpuin, organische resten en een kleine hoeveelheid archeologisch materiaal (Figuur 29 en Bijlage, laag 12/14). Bovenop dit pakket werden nog een drietal opeenvolgende heterogene en humeuze vullingslagen aangetroffen, vermengd met een weinig archeologisch materiaal (Figuur 30 en 31, laag 9, 10 en 11).

Nadat de gracht opgevuld raakte werd deze blijkbaar in noordelijke richting opnieuw aangelegd of toch althans verbreed in noordwestelijke richting. Deze tweede fase werd duidelijk minder diep aangelegd en vertoont een trogvormige profiel met vrij vlakke bodem. Hierbij werden duidelijk de lagen 9 tot en met 12/14 doorsneden (Figuur 30 en 31, laag 13).

Wanneer deze tweede fase werd aangelegd is onduidelijk. Overeenkomstig de kaart van Ferraris omstreeks 1777 lag de gracht nog open. In een volgende fase werd de gracht opnieuw opgevuld.

Dit opvullingspakket kenmerkt zich door een zandige vulling waarin heel wat organisch materiaal werd aangetroffen afkomstig van oevervegetatie en verder baksteenpuin, kalkmortel en een weinig archeologisch materiaal zoals fragmenten gewoon gebruiksaardewerk, bouw materiaal en glas (hol- en vlak glas).

Het archeologische materiaal dat in dit pakket werd aangetroffen, toont aan dat deze tweede fase vrij kort na opgave van de eerste fase werd gedempt (zie lager). Laag 13 werd in noordelijke richting over nagenoeg de volledige breedte van de gracht vastgesteld.

De stratigrafie boven laag 13 in het meest zuidelijke gedeelte wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een aantal opeenvolgende heterogene vullingspakketten (Figuur 30 en 31, puinlagen 5 – 8, 17 – 20 en 24).

Na de opgave van de gracht uit de tweede fase werd het geheel afgedekt door enkele ingrijpende ophogingspakketten (Figuur 30 en 31, lagen 1-4), waarbij een bewuste dijkophoging werd gecreëerd ter hoogte van de noordelijke achtergevel van het huidige kasteel.

A. Aardewerk:

Uit de lagen 1, 4, 9, 10, 12 en 13 werden in het totaal slechts 83 fragmenten aardewerk aangetroffen. De aanwezigheid van fragmenten afkomstig van eenzelfde individu in de opvullingslagen 9 tot en met 12/14, toont overduidelijk aan dat deze in één fase werden gedeponneerd.

Het aardewerk is op zich vrij goed bewaard en vertoont geen sporen van erosie of aanslag door het verblijf in de bodem. Het aardewerk is wel sterk gefragmenteerd en de aangetroffen fragmenten zijn afkomstig van verschillende individuen. Slechts een paar fragmenten konden hersamengesteld worden.

De overgrote meerderheid behoort tot het gewone lokaal/regionaal vervaardigd roodgebakken gebruiksaardewerk afkomstig van keuken- en tafelwaar.

Voor wat de keukenwaar betreft zijn er duidelijke aanwijzingen voor het voorkomen van gesloten vormen zoals de voorraadpot en de steelkom. Een fragment van een voorraadpot vertoont een zware blokvormige rand (Bijlage spoor 004, nr. 1). Eén van de twee verticale rolronde oren bleef bewaard op de schouder, net onder de rand. Een tweede fragment is afkomstig van de bodem van een voorraadpot en is voorzien van een zware gedraaide standring (Bijlage spoor 002, nr. 2). Opvallend is de aanwezigheid van sporen van kalkmortel aan de binnenzijde, wat doet veronderstellen dat men het recipient gebruikt heeft om een hoeveelheid kalkmortel te verwerken, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van een herstelling. Van het steelkommetje werd slechts een fragment van een dunne massieve steel aangetroffen.

Onder het tafelgerei is er de aanwezigheid van de kom, al dan niet voorzien van twee horizontale oren, de twee-orige papkom, de teil en het bord.

De aangetroffen fragmenten afkomstig van kommen betreffen uitsluitend randfragmenten. De fragmenten zijn afkomstig van een halfmond type voorzien van meestal een gedraaide standring aan de bodem. Van deze vorm kunnen minimum 5 individuen aangetoond worden. Deze vertonen in het algemeen een bandvormige rand, meestal voorzien van een dekselgeul aan de binnenzijde (Bijlage spoor 002, nr. 3-7). De randidiameter bedroeg meer dan 30 cm.

Een tweede kleiner type kom is de zogenaamde papkom met een diameter van rond de 20 cm, voorzien van twee horizontaal geplaatste oren. Van dit type kunnen twee individuen aangetoond worden (Bijlage spoor 002, nr. 8-9).

Het is tevens een individu met een halfronde vorm met een bandvormige rand en een bodem met gedraaide standring of een vlakke standvoet. Een ander type tafelgerei, waarvan minimum 4 individuen aanwezig zijn binnen de context, is de teil. Het betreft een lage komvorm met een randdiameter die meestal meer dan 30 cm bedraagt. De rand typeert zich door een brede geprofileerde bandvormige rand (Bijlage spoor 002, nr. 10-13).

Drie fragmenten zijn afkomstig van lage borden, meestal voorzien van een vlakke bodem of een gedraaide standring en voorzien van een bandvormige rand (Bijlage spoor 002, nr. 14-16). Eén fragment vertoont aan de binnenzijde een decoratie bestaande uit parallelle opgelegde sliblijnen onder het loodglazuur. Dergelijke decoratiepatronen komen algemeen voor in de tweede helft van de 17de en eerste helft van de 18de eeuw.

Het gebruiks aardewerk is meestal aan de binnenzijde voorzien van ongekleurd loodglazuur omwille van praktische redenen.

Aan de hand van de algemene techno-typologische kenmerken van het gewone gebruiks aardewerk, kan dit gedateerd worden in de tweede helft van de 17de tot eerste helft van de 18de eeuw.

Tot een andere categorie behorend is een bodemfragment van een bloempot en een halsfragment van een mogelijke spreuwenpot.

Het fragment van de bloempot kenmerkt zich door de aanwezigheid van perforaties in de bodem.

Het fragment van een mogelijke spreuwenpot betreft een gedeelte van een kruikvorm met een hoge slanke hals in ongeglazuurd roodgebakken aardewerk.

Naast de aanwezigheid van roodgebakken aardewerk is er nog de aanwezigheid van Rijnlands steengoed o.a. schenkmetaal (kannen) afkomstig uit Raeren en Westerwald-traditie, waarvan telkens één individu aangetoond kan worden.

Beide randfragmenten zijn afkomstig van kannen met een hoge cilindrische hals met een diameter tussen 7 en 8 cm. De rand is eenvoudig afgerond. Het fragment afkomstig uit de regio van Raeren is voorzien van dunne decoratieve draairibbels op de buitenzijde (Bijlage spoor 002, nr. 17). Het fragment in Westerwald-traditie is voorzien van een aantal horizontale lijnen geschilderd in kobaltblauw (Bijlage spoor 002, nr. 18). Een bodemfragment met een gedraaide vlakke standvoet aan de buitenzijde voorzien van een donkerbruin zoutglazuur is afkomstig van een kan uit Raeren (Bijlage spoor 002, nr. 19).

Dergelijke kantypes kunnen algemeen gedateerd worden in de tweede helft van de 17de tot eerste helft van de 18de eeuw.

Eveneens afkomstig uit de regio van Westerwald is een randfragment van een kamerpot met een blokvormige rand (Bijlage spoor 002, nr. 20). Op de buitenzijde is een versiering aangebracht door middel van het inkrassen van een decor in de klei en het gebruik van kobaltblauwe beschildering. Dergelijke kamerpotten kunnen gedateerd worden in de volle 18de tot vroege 19de eeuw.

Verder is er nog de aanwezigheid van een fragment van een bord vervaardigd in Rijnlands Werra-aardewerk met een rood tot rozerode kleur. Het fragment is afkomstig van een diep bord met een bandvormige rand en is aan de binnenzijde voorzien van een decor in slib-krastechniek (zgn. sgraffito) (Bijlage spoor 002, nr. 21). De randdiameter kon bepaald worden op 19 cm. De binnenzijde is volledig voorzien van een sliblaag, waarin een floraal decor werd ingekrast. Het geheel is bedekt met loodglazuur waarbij gebruik gemaakt werd van metaaloxiden om kleuraccenten te bekomen zoals oranje- tot bruinrood (ijzerrood) en groen (koperoxide). Deze groep aardewerk kan gedateerd worden tussen ca. 1575 en 1630.

Verder zijn er nog een aantal fragmenten van een bord en een kom in faience, aan de binnen- en buitenzijde voorzien van tinglazuur. Twee randfragmenten zijn afkomstig van lage borden met een vlakke bodem en een diameter van ca. 23 cm en vertonen aan de binnenzijde een handgeschilderd decor in zgn. blauw-wit (Bijlage spoor 002, nr. 22-23). De rand is licht verdikt en eenvoudig afgerond. Eén van de fragmenten vertoont een gelobde rand. Eén fragment is voorzien aan de binnenzijde van een handbeschilderde kobalblauw enkelvoudige lijnpatroon op de rand (zgn. vlag) en een gestileerd bloemmotief op de bodem (zgn. spiegel). Het tweede fragment afkomstig van de plooischtel is voorzien van een handbeschilderde enkelvoudige fries met plantaardige motieven in kobaltblauw. Dergelijke borden met blauw-wit decor kunnen algemeen gedateerd worden in de tweede helft van de 18de tot vroege 19de eeuw.

Een ander randfragment is afkomstig van een diepe kom met een omgeslagen rand (Bijlage spoor 002, nr. 24).

Op basis van de techno-typologische kenmerken kan het aangetroffen aardewerk, met uitzondering van het fragment in Werra-waar, algemeen gedateerd worden tussen de tweede helft van de 17de en de eerste helft van de 19de eeuw. Er is dus duidelijk sprake van een gemengde context, waarbij duidelijk ouder materiaal uit de eerste helft van de 17de – eerste helft van de 18de eeuw voorkomt naast jonger materiaal uit de late 18de – eerste helft van de 19de eeuw. Dit betekent dat de finale opvulling van de gracht plaatsgreep tussen de late 18de en de eerste helft van de 19de eeuw. Ouder materiaal dan de eerste helft van de 17de eeuw werd in de grachttopvulling niet aangetroffen.

B. Glas:

Naast aardewerk werden in de stortlagen 1, 4, 9, 10, 12 en 13 ook nog 40 fragmenten glas aangetroffen. Het grootste aandeel glas is afkomstig van fragmenten van wijnflessen vervaardigd in handgeblazen hol glas.

Het betreffen wijnflessen met een gedrongen recht cilindrisch lichaam vervaardigd in vrij dikwandig donkergroen glas. De donkergroene kleur van het glas is het gevolg van het gebruik van potas als

alkali bij het kwarts als mengsel om glas te vervaardigen. Potas werd verkregen door het verbranden van hout, de bekomen houtas op te lossen in water en het uitkoken ervan. Op die manier werd een oplosbaar zout verkregen, nl. potas.

De flessen zijn voorzien van een lage taps toelopende hals met een vlakke rand en een bandvormige doorn net onder de rand (Bijlage spoor 004, nr. 1-2). De bodem heeft een hoge afgeronde kegelvormige ziel (Bijlage spoor 004, nr. 3). Op de onderzijde van de ziel is het breukvlak zichtbaar van het verwijderen van de ijzeren blaasstaaf (zgn. pontil).

Bij het blazen van glas wordt het uiteinde van de blaaspijp in de oven in de vloeibare glasmassa gedoopt. Hierbij wordt een bepaalde hoeveelheid glasmassa (zgn. post) meegenomen aan de blaaspijp. Die massa wordt tot een holle glasblaas geblazen en systematisch snel heen en weer gerold over een ijzeren of natuurstenen plaat (zgn. eng) om de glasblaas te balanceren.

Opvallend bij de hals is dat deze duidelijke torsiesporen vertoont en is het gevolg van het vormen van de hals. Een verschijnsel dat nagenoeg stevast aanwezig is bij wijnflessen uit de late 18de – vroege 19de eeuw. De hals is voorzien van een smalle opening voor de kurk met een diameter van ca. 1,5 cm.

Van dit type fles kunnen minstens 9 individuen aangetoond worden en kwamen aan het licht in laag 9, 12 en 13.

Dit type van fles kan als de onmiddellijke opvolger van de ajuinvormige wijnfles uit de periode 1725 – 1750 bestempeld worden en gedateerd worden in de tweede helft van de 18de tot vroege 19de eeuw. Dit type wijnfles zal in de eerste helft van de 19de eeuw de basis vormen van de huidige wijnfles met smal rechthoekig lichaam en een hoge smalle hals.

Verder kwamen ook enkele fragmenten aan het licht afkomstig van enkele drinkglazen. Eén fragment is afkomstig van een lage licht conische drinkbeker met verticale facetten (Bijlage spoor 004, nr. 4). Opvallend is de dikwandige vlakke bodem, waarbij het pontilmerk duidelijk werd weggeslepen. Het recipiënt is van Boheemse oorsprong en vervaardigd in zeer zuiver transparant en hard sodaglas. Aan het Boheemse sodaglas werd een hoog gehalte krijt (kalk) toegevoegd, waardoor het zeer sterk werd, vandaar de benaming krijt- of sodakalkglas.

Het glas heeft een hoogte van 8 cm en de diameter van de bodem bedraagt 5 cm. Een identiek type drinkbeker werd aangetroffen in Nijmegen en kan gedateerd worden tussen ca. 1690 en 1740¹⁰.

Een bodemfragment met standring is tevens afkomstig van een drinkglas vervaardigd in helder geblazen sodaglas (Bijlage spoor 004, nr. 5). Onderaan zijn de sporen van het verwijderen van de pontil aanwezig.

¹⁰ BARTELS 1999, 953.

Een ander randfragment is afkomstig van de cuppa (kelk) van een balusterglas en is voorzien van een gegraveerde decoratie. Hierbij werd op het werkstuk decors aangebracht door met een graveerstift met diamant handmatig heen en weer te bewegen over het glasoppervlak (zgn. lijngravure). Op die manier werd het glanzende oppervlak van het glas als het ware mat geschuurd om zo een bepaalde decoratie te bekomen. Deze techniek werd ontwikkeld in het 16de eeuwse Venetië en later naar onze contreien verspreid om glazen gebruiksvoorwerpen “naar de manier van Venetië” (*“a la facon de Venise”*) te vervaardigen.

Balusterglazen met gegraveerde cuppa komen voor tot in de volle 18de eeuw.

In de bovenste opvulling van de gracht kwamen er ook nog fragmenten van dun vlakglas aan het licht afkomstig van vensterramen met een maximale dikte van 3 mm. Door het feit dat er geen fragmenten van loden strips werden aangetroffen laat toe te veronderstellen dat het gaat om fragmenten van aparte in een slag van een raam- of deurkozijn aangebrachte glasramen en niet om samengestelde glas-in-lood-ramen.

C. Metaal

In de bovenste opvulling van de gracht (laag 4 of 17) werden een drietal metalen voorwerpen aangetroffen.

Een eerste voorwerp is een roodkoperen oord uit de Oostenrijkse regeringsperiode van keizer Jozef II (Wenen, 13 maart 1741 – Wenen, 20 februari 1790) met een diameter van 21 mm (Figuur 32). Op de voorzijde is het borstbeeld weergegeven van Jozef II kijkend naar rechts en het randopschrift : *JOS. II.D.G. - R. IMP.D.B.* (Josephus II Dei gratia res imperiales dux Burgundie en betekent: Jozef II, bij Gods gratie Keizer van het Roomse rijk, hertog van Bourgondië. Op de keerzijde staat in kapitalen: *AD/USUM/BELGII/AUSTRII* en betekent: ten gebruike van de Oostenrijkse Nederlanden. Onderaan is het jaartal 1789 aangeduid.

Figuur 32: Roodkoperen oord uit de regeringsperiode van Jozef II.

Een tweede vondst is een roodkoperen hartvormig speldje met op de rugzijde twee omgeploide bevestigingshaakjes (Figuur 33). Mogelijk betreft het een kledijaccessoire of beslag.

Figuur 33: Hartvormig speldje in rood koper.

Een derde vondst tenslotte is een musketkogel gegoten in lood met een diameter van 13mm (Figuur 34). Musketkogels werden gegoten in een speciaal hiervoor ontwikkelde bronzen giettang¹¹.

Het projectiel vertoont duidelijke wrijvingssporen door het afvuren met een vuurwapen met gladde loop. Dergelijke projectielen kunnen slechts algemeen gedateerd worden tussen de late 16de eeuw tot het midden van de 19de eeuw. Pas rond het midden van de 19de eeuw vindt de overgang plaats van de gladde naar de getrokken loop.

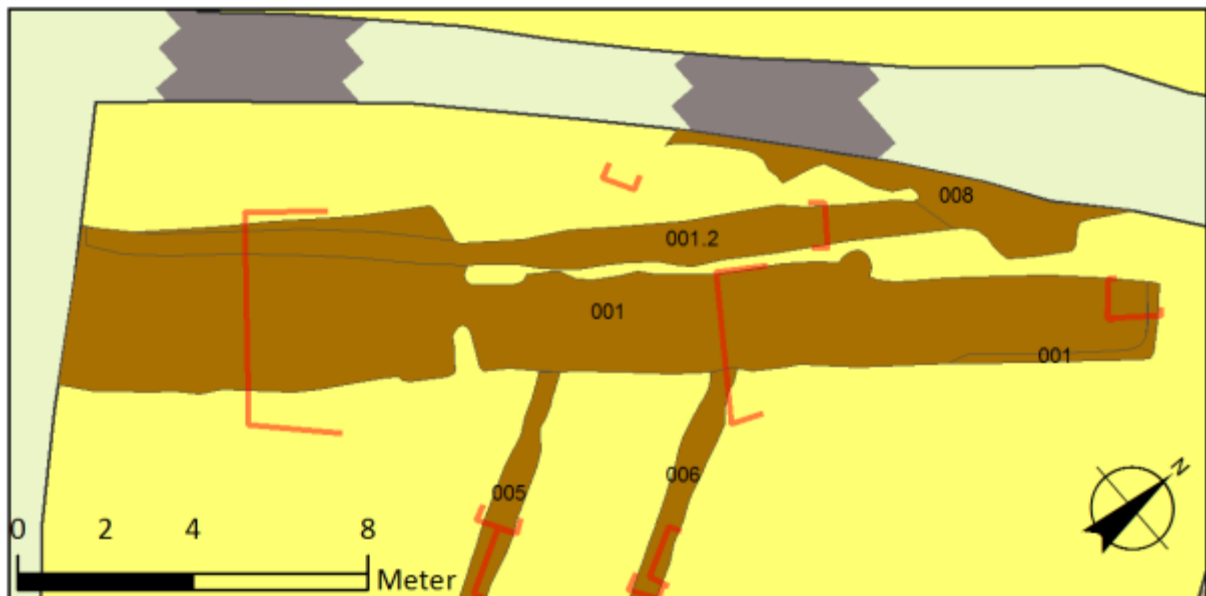
Figuur 34: Loden musketkogel.

Tot slot kan de finale opgave van de noordelijke gracht aan de hand van de aangetroffen en bestudeerde vondsten algemeen gedateerd worden tussen de late 18de en de eerste helft van de 19de eeuw. Mogelijk greep de demping plaats tijdens één van de grote verbouwingsfasen in het derde kwart van de 18de eeuw of in 1804.

¹¹ Pype 2007, 16-17.

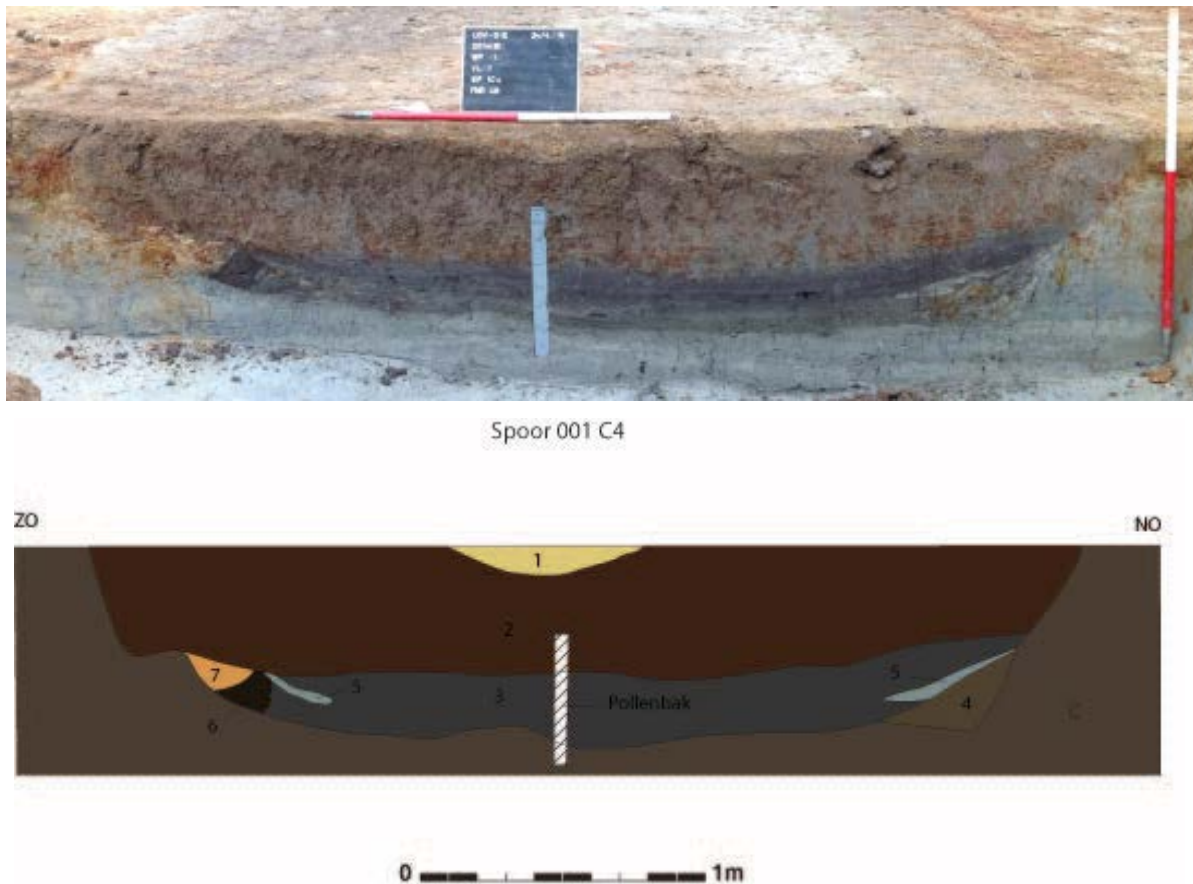
6.2.2.3 Onderbroken gracht

Ca. 7m ten noordwesten van de gracht werd een parallelle grachtstructuur met NO-ZW - oriëntatie aangetroffen met een duidelijke onderbreking aan het noordelijke einde, wat ongetwijfeld wijst op een bewuste creatie van een doorgang (spoor 001). De greppelstructuur oversnijdt duidelijk bermsloten 005 en 006 (Figuur 35).

Figuur 35. Greppel spoor 001 met aanduiding van de coupes (rood).

De gracht kon in het opgravingsvlak over een lengte van maximaal 24,80m geregistreerd worden. Aan de hand van het grondplan lijkt het duidelijk te gaan om twee aparte segmenten, doch uit het onderzoek is gebleken dat beide segmenten qua vorm en opvulling beide tot één en dezelfde structuur behoren. Het uiterst zuidwestelijke gedeelte heeft een breedte van maximum 4m en het noordoostelijke gedeelte een maximale breedte van 2,30m. Het zuidwestelijke segment vertoont een trogvormige profiel met een diepte van ca. 0,50 m (Figuur 36), het noordoostelijke segment daarentegen heeft een komvormig profiel met een maximale diepte van 0,30m. Voor wat de opvulling betreft vertonen beide greppelsegmenten duidelijk twee afzonderlijke onderscheiden pakketten.

Figuur 36. Foto en tekening van het profiel van het zuidwestelijke gedeelte van greppel spoor 001 en aanduiding van een pollenbak.

Het onderste pakket kenmerkt zich door een humeuze donkerbruine compacte vulling en kwam tot stand door accumulatie van organische resten op de bodem van de greppel toen deze nog open lag (Figuur 36, laag 3). Het bovenste zandige pakket is eerder het gevolg van inspoeling of instuiving nadat de structuur niet meer onderhouden werd en dus opgegeven (Figuur 36, laag 2).

Aan beide oeverkanten van het noordwestelijke segment wijzen zandige lensjes op inspoeling/instuiving van boven af, kort na het aanleggen van de kuil. Het organische afzettingspakket dekt deze lensjes duidelijk af.

In laag 3 van de greppel werd een weinig aardewerk aangetroffen dat kan gedateerd worden in de volle 14de tot 15de eeuw (zie onder) en dateert uit de gebruiksfase van de structuur.

De aangetroffen structuur kan gezien de positie en oriëntatie zonder twijfel vereenzelvigd worden met de op Ferraris weergegeven onderbroken greppel op de kaart van Ferraris uit ca. 1777.

Dit toont zonder meer aan dat de greppel op dat ogenblik nog open lag in de late 18de eeuw en zelfs mogelijk nog in gebruik was.

Met het oog op een eventuele landschappelijke analyse werd uit het profiel een pollenstaal genomen.

A. Aardewerk:

In de opvulling van de greppel werden in het totaal slechts 15 aardewerkfragmenten aangetroffen. 13 fragmenten behoren tot het lokaal/regionaal vervaardigde grijsgebakken aardewerk.

Onder deze groep is er de aanwezigheid te vermelden van 2 randfragmenten afkomstig van kommen en een randfragment van een kookpot. Eén komfragment is afkomstig van een diepe halfronde vorm en heeft een blokvormige rand (Bijlage spoor 001, nr. 1). Aan de binnenzijde is een opvallende roetaanslag aanwezig wat erop wijst dat het individu gebruikt werd als vuurklok boven het centrale vuur.

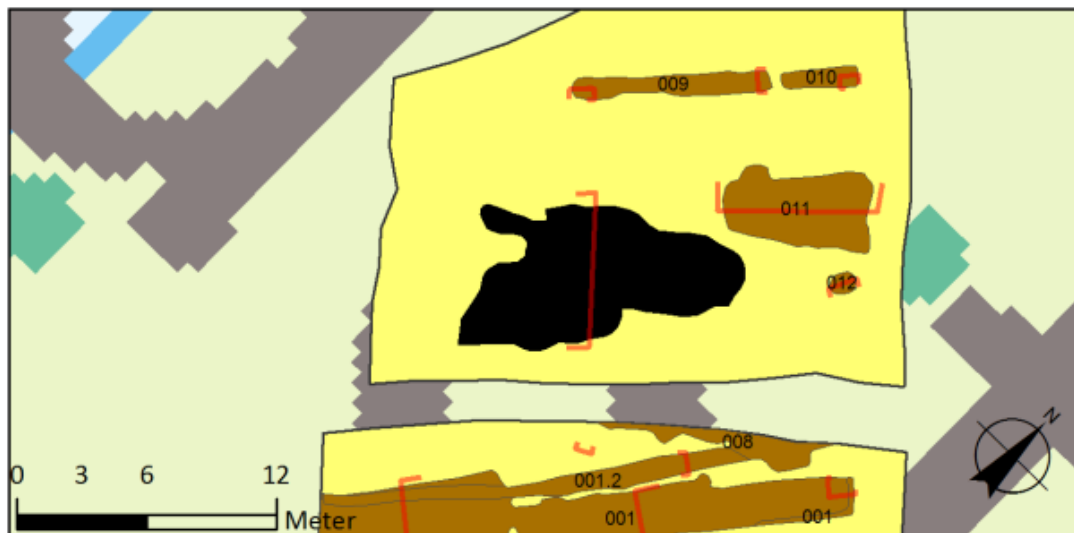
In eerste instantie werden gewone kommen omgekeerd boven het vuur geplaatst van de centraal in de woonkamer gelegen haardplaats, om het vuur tijdens de nacht veilig te laten smeulen zonder het te moeten doven. Pas in de loop van de 14de eeuw gaat men specifieke vuurklokken met een omgekeerde komvorm vervaardigen, bovenaan voorzien van een vaak decoratief uitgewerkt bandvormig oor, ter hoogte van de ooraanzet voorzien van een aantal ventilatiegaten.

Het tweede fragment is tevens afkomstig van een diep half rond individu voorzien van een verdikte afgeronde rand met de aanzet tot een uitgeduwde schenklip (Bijlage spoor 001, nr. 2). Het randfragment afkomstig van een kookpot, is voorzien van een omgeslagen rand (Bijlage spoor 001, nr. 3). Verder kwamen nog twee wandfragmenten aan het licht in regionaal/lokaal vervaardigd roodgebakken aardewerk, aan de buitenzijde voorzien van strooiselglazuur. Op basis van technische en typologische kenmerken kan het aardewerk algemeen gedateerd worden in de volle 14de tot 15de eeuw.

Gezien het feit dat de aangetroffen fragmenten telkens afkomstig zijn van verschillende individuen, gaat het wellicht om materiaal dat tijdens het onderhoud van de greppel is achtergebleven of oppervlaktemateriaal die op het terrein aanwezig was en via afspoeling in de structuur terecht kwam.

6.2.2.4 Twee perceelgreppels

Twee perceelgreppels met een NW-ZO – verloop behoren qua oriëntatie en morfologie en samenstelling van de opvulling duidelijk tot eenzelfde perceelstructuur (spoor 001.2, 009/010), (Figuur 37).

Figuur 37. Perceelsgreppel(s) spoor 111.2 en 009/010 en recente versterking (zwart) in het vlak.

De zuidelijke perceelsgreppel spoor 001.2 heeft een vastgestelde lengte van 24 m en een maximale breedte van 1m. De greppel doorsnijdt het zuidwestelijke gedeelte van greppel spoor 001. In

doorsnede vertoonde de greppel een ondiep bewaard komvormige profiel. Van de noordelijke perceelgreppel bleef ten gevolge erosie slechts het onderste niveau van de greppel in het vlak bewaard en werd in het vlak geregistreerd als twee aparte segmenten (spoor 009 en 010). De totale lengte van het segment bedroeg 13m en had een maximale breedte van 0,90m. In doorsnede vertoonde de greppel een ondiep komvormig profiel.

In de opvulling werd, met uitzondering van een schedelfragment van een rund, geen archaeologica aangetroffen, waardoor de opgave niet kan gedateerd worden. Plaatselijk doorsnijd greppel 001.2 een lokaal aanwezig puinpakket (spoor 008) dat aan de hand van het bouwpuin in de 18de tot eerste helft 19de eeuw kan gesitueerd worden. In dit puinpakket werd een fragment van een textiellood aangetroffen met een diameter van 3,7 cm. Een textiellood bestaat uit twee platte schijven in gegoten lood die met elkaar verbonden zijn door een strip. Eén van de schijven is op de achterzijde voorzien van een pin die, tijdens het omplooien van het lood, door het textiel wordt gedrukt en in de uitsparing van de contraschijf valt. Door middel van een zegeltang wordt het lood samengedrukt. Veelal werden textielloden voorzien van een stempel met stadswapen.

Het aangetroffen gedeelte betreft de schijf met omgeplooid pin op de achterzijde. Aan de voorzijde is door middel van een stempel de letters "L.B." in Gotische kapitalen aangebracht binnen een randfries (Figuur 38). Op de foto is aan de rechterzijde de aanzet tot het afgebroken verbindingsstuk zichtbaar die beide schijven met elkaar verbond.

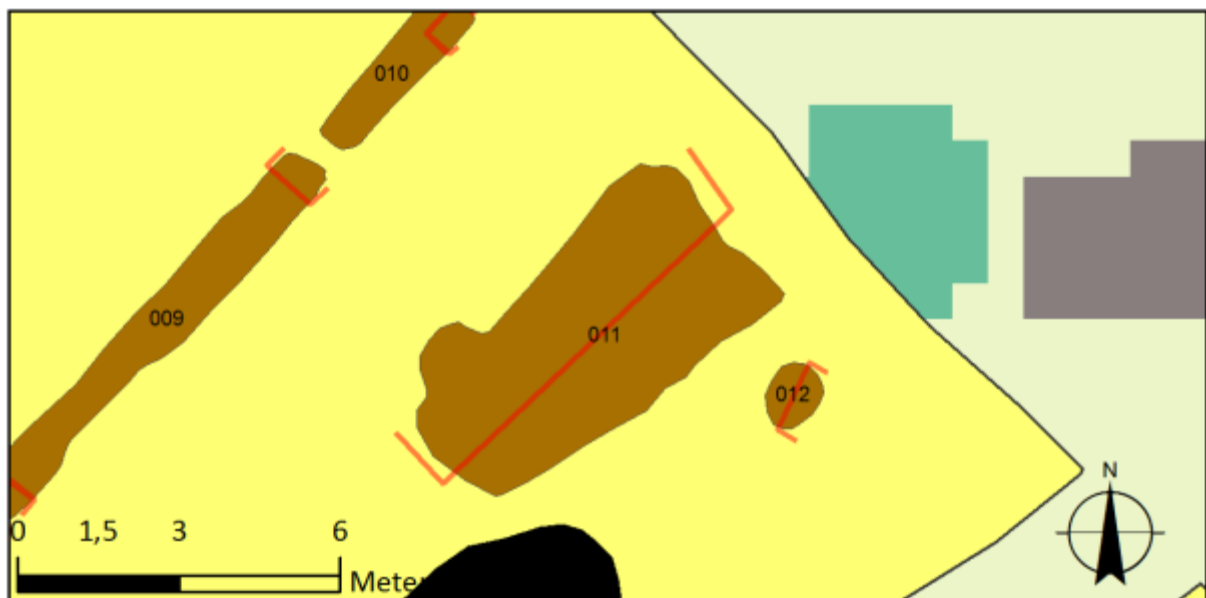
Figuur 38. Textiellood uit puinpakket 008.

De betekenis van deze kapitalen is niet duidelijk. Vrijwel zeker verwijst deze naar het verantwoordelijke atelier of naar de productieplaats.

Aan de hand van de stratigrafische gegevens kan de aanleg van beide greppels dus gesitueerd worden tussen de 18de en de eerste helft van de 19de eeuw.

6.2.2.5 "Extractiekuil" ?

3,7 m ten zuidoosten van greppelsegment 010 werd een rechthoekige kuil aangesneden met NO-ZW - oriëntatie (spoor 011). De kuil heeft in het vlak een lengte van ca. 6,00 m en een breedte van maximaal 3,17 m (Figuur 39).

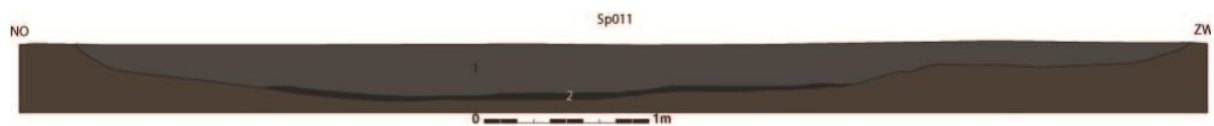

Figuur 39. "Extractiekuil" spoor 011.

In doorsnede vertoont de kuil een komvormig profiel met een maximale diepte van 0,40m (Figuur 40). Onderaan bevindt zich op de bodem een dun donker humeus bandje en is het gevolg van accumulatie van organisch materiaal, wat aantoont dat de kuil een tijdlang openlag (laag 2). De bovenste opvulling kenmerkt zich door een zandig opvullingspakket door instuiving/inspoeling na opgave van de structuur (laag 1). Ook voor wat betreft de datering van het spoor, werd er in de opvulling, met uitzondering van 18de of 19de eeuws bouwpuin, geen archeologisch materiaal aangetroffen.

Gezien de aard van de kuil qua grootte en vorm kan de kuil mogelijk als een winningskuil voor zand/leem geïnterpreteerd worden.

Wanneer men de oppervlakte en de diepte in acht neemt komt de kuilinhoud neer op gemiddeld zo'n 8,5m³. Mogelijk werd de kuil aangelegd tijdens één van de bouwcampagnes tussen het derde kwart van de 18de en eerste helft van de 19de eeuw om zandleem te bekomen om bijvoorbeeld leempleister te mengen. Na ontginning werd de kuil secundair aangewend als afvalkuil en opgevuld met afbraakmateriaal.

Figuur 40. Profiel van "extractiekuil" spoor 011.

6.2.2.6 *Ovale kuil*

Onmiddellijk ten zuiden van de oostelijke hoek van kuil 011, werd nog een ovale kuil geregistreerd (spoor 012). De kuil heeft een lengte van maximaal 1,25m en een breedte van 0,95m (Figuur 39). In doorsnede vertoont de kuil een komvormig profiel met een diepte van maximaal 0,25m.

In de opvulling werd slechts een fragment van een rechthoekige daktegels aangetroffen. Als dateringselement voor de opgave van de kuil verschaft deze slechts weinig informatie, daar dergelijke daktegels algemeen voorkomen vanaf ca. 1200 tot omstreeks 1500.

7 Synthese en besluit

7.1 Synthese

Het uitgevoerde archeologische onderzoek op de kasteelsite van Lovendegem-Diepenbroeck heeft slechts 12 archeologische sporen opgeleverd, die in verband te brengen zijn met de kasteelsite. Slechts één spoor, namelijk de aangesneden noordwestelijke gracht kan zonder twijfel onmiddellijk gerelateerd worden met het eigenlijke “opperhof”.

Wellicht werd de slotgracht aangelegd in de loop van de 14de of het begin van de 15de eeuw, in ieder geval voor 1421, en werd, overeenkomstig het aangetroffen archeologische materiaal in de dempingspakketten finaal opgegeven in de eerste helft van de 19de eeuw. De opgave kan mogelijk gekoppeld worden aan één van de grote verbouwingsfasen van het kasteel in het derde kwart van de 18de eeuw of in 1804.

Tijdens de verbouwingsfase in 1804 werd het kasteel omgevormd tot een luxueus buitenverblijf in Empirestijl. Mogelijk tijdens één van die beide aanpassingsfasen werden grote gedeelten van de kasteelgracht opgegeven en geslecht met afbraakpuin afkomstig van het voormalige (laاتمیدلەلەووسە) kasteel en werd tevens werk gemaakt van de beschermende dijkophoging rondom het kasteel.

De overige aangetroffen sporen kunnen in verband gebracht worden met functionele landindeling en –gebruik op het eigenlijk afgebakende “neerhof”.

De aangetroffen bermsloten, onmiddellijk ten noordwesten van de noordelijke slotgracht wijzen op de aanwezigheid van een weg of pad tussen afgebakende moestuinen en dateren ongetwijfeld uit de gebruiksfase van de kasteelsite. Dat de bermsloten lang in gebruik bleven en bijgevolg nog open lagen in de late 18de eeuw, wordt duidelijk aangetoond door de kaart van Ferraris. Het aangetroffen aardewerk uit de 14de of 15de eeuw in de slibafzetting kwam dan ook in de bermsloot terecht op het ogenblik dat de structuur nog open lag en stamt dus uit de gebruiksfase van de kasteelsite.

De NO-ZW-verlopende ononderbroken afwateringsgreppel, onmiddellijk ten noordwesten van de moestuinen, kan zonder twijfel in verband gebracht worden met de indeling van het “neerhof” en wordt eveneens aangeduid op de kaart van Ferraris, waardoor kan aangetoond worden dat deze tot in de late 18de eeuw in gebruik was.

De aangetroffen mogelijke extractiekuil kan met eventuele beperkte leemontginning in verband gebracht worden tijdens één van de verbouwingsfasen van het kasteel.

7.2 Besluit

Het archeologische onderzoek heeft toegelaten een aantal interessante elementen, die reeds via historische bronnen gekend waren, te bevestigen. Naast de aanduiding op de kaart van Ferraris uit 1777 van het noordelijke gedeelte van de slotgracht rond het kasteel, de weg tussen de moestuinen en de ononderbroken greppel op het neerhof, konden deze tijdens het archeologische onderzoek precies aangetoond worden.

De aan de hand van het kaartmateriaal geïnterpreteerde opgave van de slotgracht kon door het archeologische onderzoek wel degelijk aangetoond en gedateerd worden. Wat niet zomaar uit de historische bronnen kan aangetoond worden, is de morfologie van de gracht, doorsnede en opvullingstratigrafie van de demping van de gracht. Hetzelfde geldt voor de precieze opgave van de ononderbroken greppel op het neerhof. Met uitzondering van het aangetroffen laatmiddeleeuws aardewerk in de onderbroken greppel spoor 001 en de fragmenten uit bermsloot spoor 005 op het “neerhof”, werden verder geen sporen of vondsten aangetroffen die met een eventuele voorloper in verband kunnen gebracht worden.

De vastgestelde demping van de noordelijke gracht die plaatsgreep tussen de late 18de en de eerste helft van de 19de eeuw, kan zeer waarschijnlijk gekoppeld worden aan de verbouwingsfase in het derde kwart van de 18de eeuw of met deze gerealiseerd in 1804, waarbij het kasteel ontdaan werd van zijn “middeleeuws” gesloten karakter en omgevormd wordt tot een luxueuze buitenverblijf binnen een open parklandschap, nl. een “*Maison de Plaisance*”.

7.3 Onderzoeksvragen

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

De aangetroffen sporen beperken zich tot een gedeelte van de gedempte noordelijke kasteelgracht van het eigenlijke “opperhof”, bermsloten bezijden de verbindingsweg tussen “opper”- en “neerhof”, een ononderbroken afwateringsgreppel, enkele perceelgreppels en een paar kuilen aangelegd op het “neerhof”.

De aangesneden noordelijke gracht, die deel uitmaakte van de defensieve gordel rondom het voormalige kasteel, kon slechts gedeeltelijk onderzocht worden. Voor wat betreft de datering van de

gracht kon omtrent de aanleg geen informatie bekomen worden. Enkel het tijdstip van de opgave en demping kon bepaald worden. Aan de hand van het aangetroffen archeologische materiaal in de opvullingspakketten kan de opgave en demping finaal gedateerd worden tussen de late 18de en eerste helft van de 19de eeuw.

Enkel uit de ononderbroken greppel op het “neerhof” werd een beperkte hoeveelheid aardewerk aangetroffen uit de 14de of 15de eeuw en een paar fragmenten uit berm-sloot 005 dat tevens in de Late Middeleeuwen kunnen gedateerd worden en dus zonder twijfel stammen uit de gebruiksfase van het kasteel.

Beide configuraties bleven blijkens de kaart van Ferraris zichtbaar tot in de late 18de eeuw en werden pas in de late 18de – eerste helft van de 19de eeuw opgegeven.

Voor wat de bewaringstoestand betreft van de aangetroffen sporen kan gesproken worden van een goede bewaringstoestand. Omwille van de opgeworpen “dijk” werden de grondsporen afgedekt.

- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?

Door het feit dat er slechts weinig archeologisch materiaal werd aangetroffen, kan met uitzondering van de greppelstructuur 001 en berm-sloot 005, slechts de opgavefase in tijd gesitueerd worden. De gebruiksfase van greppel 001 kan aan de hand van het weinig aangetroffen aardewerk gedateerd worden tussen de 14de en 15de eeuw en werd pas opgegeven en gedempt in de late 18de – eerste helft van de 19de eeuw.

Voor wat de berm-slotten van de verbindingsweg betreffen kan de gebruiksfase gedateerd worden in de Late Middeleeuwen. Beide greppels worden oversneden door de tweede fase van de noordelijke slotgracht en door de ononderbroken greppel met een duidelijke 14de of 15de eeuwse gebruiksfase.

De finale opgave van de noordelijke gracht kan, aan de hand van het aangetroffen archeologisch materiaal uit de opvullingspakketten, ruim gesitueerd worden tussen de tweede helft van de 17de tot eerste helft van de 19de eeuw, wat een finale opgave betekent in de late 18de tot eerste helft van de 19de eeuw. De overige sporen kunnen enkel op grond van stratigrafische gegevens in relatie met elkaar gedateerd worden. De beide perceelgreppels 001.2, 009/010 kunnen overeenkomstig hun oriëntatie, morfologie en de stratigrafische context gedateerd worden in de late 18de tot eerste helft 19de eeuw. De aangetroffen mogelijke leemwinningskuil kan overeenkomstig de puinvulling slechts ruim gedateerd worden in de 18de of 19de eeuw.

- Wat is de relatie tussen het monument en het archeologisch erfgoed?

De aangetroffen sporen kunnen met zekerheid in verband gebracht worden met het monument. De aangesneden gracht kan zonder twijfel in verband gebracht worden met de noordelijke kasteelgracht van het “opperhof”. De aangetroffen bermsloten zijn zonder twijfel te relateren aan de historisch gekende verbindingsweg tussen de moestuinen op het neerhof.

De overige aangesneden sporen zijn dan weer eerder te relateren met landindeling (perceelgreppels) en –gebruik van het areaal op het “neerhof”.

- Wat is de onderlinge samenhang tussen de aangetroffen sporen?

Er kan een duidelijke chronologische en stratigrafische samenhang tussen de aangetroffen sporen aangetoond worden.

- Wijzen bepaalde sporen op de aanwezigheid van specifieke activiteiten? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?

Met uitzondering van de mogelijke leemwinningskuil, werden er geen sporen aangetroffen die met één of andere specifieke activiteit zoals bijvoorbeeld artisanale activiteiten kunnen gerelateerd worden. De leemwinningskuil kan mogelijk in verband gebracht worden met het winnen van zand/leem voor de productie van bijvoorbeeld leempleister tijdens de verbouwingswerkzaamheden aan het kasteel in het derde kwart van de 18de eeuw of deze van 1804.

- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners gedurende hun gebruiksperiode?

De enige vondsten die uit de eigenlijke gebruiksfase van het kasteel dateren werden enkel aangetroffen in de opvulling van greppel 001 en in de onderste vulling van bermsloot 005. Het aangetroffen aardewerk behoort tot het gewone lokaal/regionaal vervaardigde grijs- en roodgebakken gebruiksaardewerk. Het aangetroffen aardewerk uit de grachtopvulling 002/003 stamt uit de opgavefase en behoort eveneens tot de categorie van het gewone gebruiksaardewerk gebruikt in de keukensfeer en op de eettafel. Hetzelfde beeld geldt ook voor het aangetroffen glaswerk zoals de fragmenten van wijnflessen en drinkgerei.

Vondsten die wijzen op een hogere sociale klasse (status) van de bewoners werden niet aangetroffen.

- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel gedurende hun gebruikperiode?

Er werden geen vondsten aangetroffen die nieuwe inzichten opleveren omtrent het ontstaan van de site.

- Levert het organische vondstmateriaal informatie op m.b.t. de landschappelijke evolutie van de omgeving, in het bijzonder m.b.t. de evolutie van het als monument beschermende park?

Pollenstalen werden genomen uit de onderste opvullingslagen van de grachtdoorsnede (lagen 12/14, 15 en 16) en uit het onderste opvullingspakket van greppel 001 (laag 3), met het oog op een eventuele natuurwetenschappelijke analyse van het toenmalige landschap.

- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?

De aardewerkvondsten uit greppel 001 dateren uit de 14de of 15de eeuw en de fragmenten uit één van de bermsloten is afkomstig van gewoon gebruiksaardewerk. De aardewerk- en glasvondsten uit de opvulling van gracht 002/003 dateren algemeen uit de periode tweede helft van de 17de tot eerste helft van de 19de eeuw. Zowel het aangetroffen aardewerk als glaswerk behoort tot het gewone, dagelijks gebruikte huisraad.

- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?

Voor wat betreft het onderzoeksgebied werden enkel duidelijke ophogingspakketten aangebracht ter hoogte van de gracht. Na de opgave werd de kasteelgracht grotendeels gedempt en plaatselijk ter hoogte van het kasteel opgehoogd, waardoor een kunstmatige wal werd gecreëerd. Dit vond plaats zowel aan de noordoostelijke, oostelijke en westelijke zijde van het kasteel. Uit de ophogingspakketten werd geen dateerbaar materiaal aangetroffen, maar gezien de stratigrafische positie van de pakketten bovenop de opvulling, kan de ophoging gedateerd worden tijdens of kort na de eerste helft van de 19de eeuw. Dit betekent dat deze ophoging wellicht in verband kan gebracht worden met een bewuste dijkcreatie om het kasteel te beschermen tegen wateroverlast van het laaggelegen gebied. Mogelijk vond deze plaats tijdens of kort na één van de grote verbouwingsfasen tussen het laatste kwart van de 18de en de eerste helft van de 19de eeuw.

- Hoe verhouden de resultaten uit het archeologisch onderzoek zich ten opzichte van onze kennis uit het historisch bronnenmateriaal (kaartmateriaal & geschreven bronnen) m.b.t. de kasteelsite?

Door het feit dat omtrent het kasteel van Diepenbroeck er slechts zeer weinig historische informatie gekend is, vormt het uitgevoerde archeologische onderzoek een duidelijke meerwaarde. Naast de bevestiging van de via historische bronnen gekende elementen zoals de tweeledige structuur van het kasteeldomein, de aanwezigheid van een brede slotgracht rondom het kasteel, de opgave ervan, het wegtracé en de ononderbroken greppel, heeft het onderzoek ook nieuwe elementen naar voren gebracht. Vooreerst heeft het onderzoek toegelaten om inzicht te bekomen in de morfologie van de noordoostelijke gracht en de opvullingsgeschiedenis ervan. Het onderzoek heeft ook informatie opgeleverd omtrent de ruimtelijke indeling van het “neerhof”.

De vastgestelde en gedateerde opgave van de noordelijke kasteelgracht als de opgave van de aangetroffen structuren op het “neerhof” kunnen met zeer grote waarschijnlijkheid in verband gebracht worden met ofwel de verbouwingsfase uit het laatste kwart van de 18de eeuw of deze uit 1804, waarbij het kasteel werd aangepast tot buitenverblijf.

- Levert het onderzoek nieuwe inzichten op m.b.t. de ontstaansgeschiedenis en historiek van het monument?

Het uitgevoerde archeologische onderzoek heeft geen nieuwe inzichten opgeleverd omtrent het ontstaan van de site.

8 Aanbevelingen voor verder onderzoek

8.1 Natuurwetenschappelijk onderzoek

Voor wat het natuurwetenschappelijk onderzoek betreft dient enkel rekening gehouden te worden met de analyse van pollenstalen met de bedoeling inzicht te verkrijgen in het toenmalige landschap rondom het kasteeldomein. Hiervoor werden 2 pollenstalen genomen uit meerdere dateerbare opvullingspakketten van de gedempte noordelijke slotgracht en een staal uit de opvulling van greppel 001.

8.2 Verder historisch onderzoek

Gezien de beperkte beschikbare historische informatie verdient het zeker aanbeveling de site van Lovendegem-Diepenbroeck aan een diepgaander historisch onderzoek te onderwerpen. Zeker omtrent de existentie van het oudere laatmiddeleeuwse kasteel is er naast de vermelding in 1421 geen verder informatie beschikbaar.

9 Bibliografie

Agentschap voor geografische informatie Vlaanderen (2014).

[http:// geo-vlaanderen.agiv.be/](http://geo-vlaanderen.agiv.be/)

BARTELS, M. 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Zwolle en Amersfoort, Stichting Promotie Archeologie en Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Centrale Archeologische Inventaris (2014).

[http:// cai.erfgoed.net/cai/index.php](http://cai.erfgoed.net/cai/index.php)

DE LOGI, A. 2013: *Archeologisch onderzoek Lovendegem – Supra Bazar 11 juni – 11 september 2008. KLAD Rapport 50*.

DE MEULEMEESTER, J. 1983: *Castrale mottes in Vlaanderen*, in: *Archaeologica Belgica* 255. *Miscellanea Archaeologica in honorem H. Roosens*, Brussel.

HOORNE, J. 2005: *Lovendegem, kerk-omgeving*. KLAD Jaarrapport 2005.

KREKELBERGH, N., DE CLEER, S., WOLTINGE I. 2014: *Archeologische prospectie met ingreep in de bodem Lovendem, Kerkelare-Larestraat*. BAAC Rapport 62.

PARMENTIER, F. 1988/1989: *Archeologisch onderzoek in de gemeente Lovendegem: prospectie – analyse – synthese*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent.

PYPE, P. 2007: *Analyse van kanonskogels en kogels voor handvuurwapens uit de tachtigjarige Opstand aangetroffen op de kasteelsite van Midelburg-in-Vlaanderen(gem. maldegem, O.-VI.)*. *Archaeologia Mediaevalis*, 16-17.

REYNS, N. & VAN DER KELEN, A. 2013: *Archeologisch vooronderzoek Lovendegem – Waalken*. Rapporten All-Archeo bvba 196.

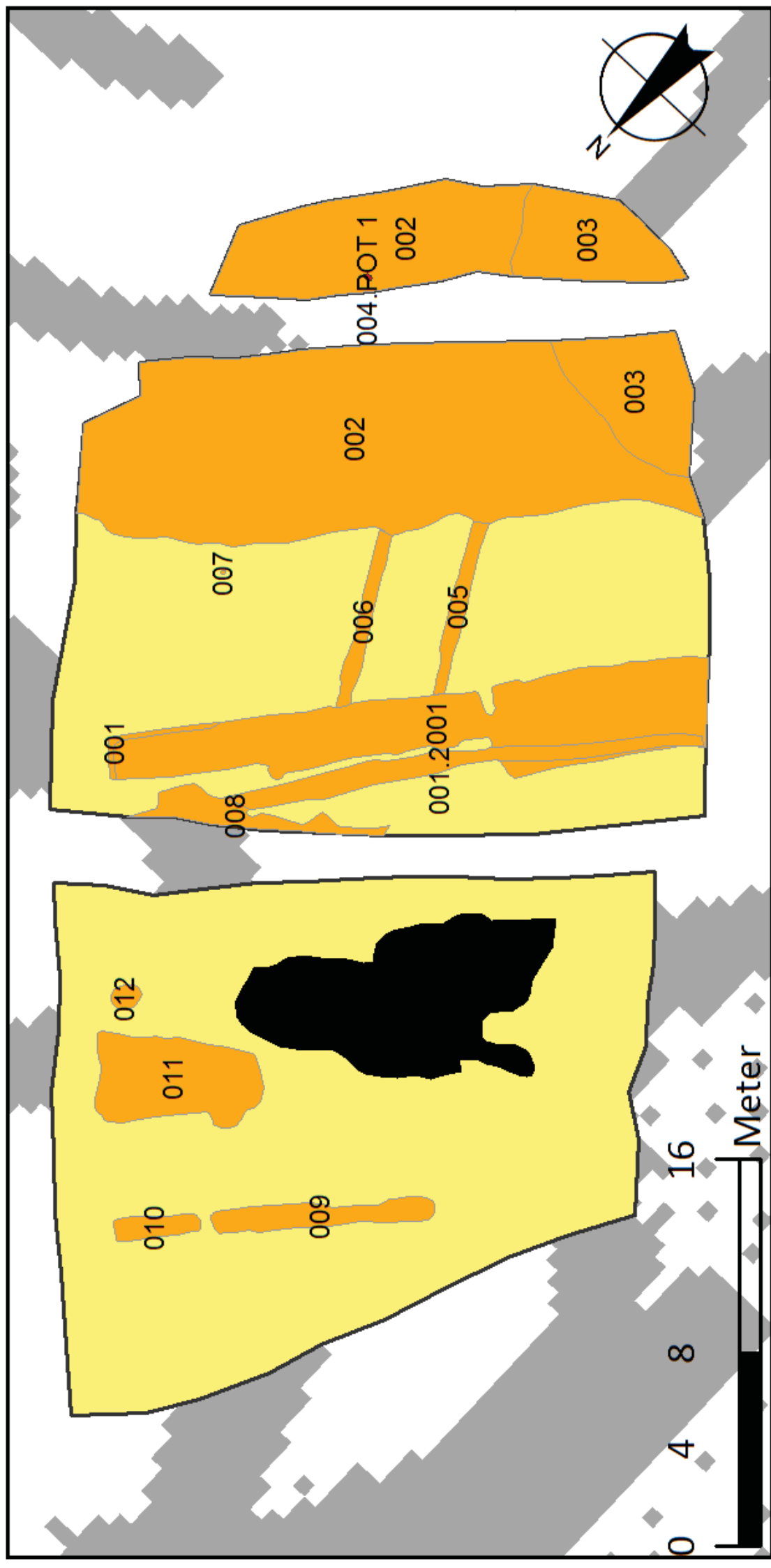
RYSSAERT, C. 2014: *Archeologisch vooronderzoek: proefsleuvenonderzoek verkaveling Appensvoorde-Bierstal*. Rapport ODIN bvba.

10 Lijst van figuren

Figuur 1. Kadasterkaart van het onderzoeksgebied.	7
Figuur 2. Onderzoeksgebied (groen) en bemalingsgrid (blauwe stippellijn) ten opzichte van werkputten	9
Figuur 3. Sfeerbeeld bij aanvang van het onderzoek	10
Figuur 4. Sfeerbeeld bij aanvang van het onderzoek	11
Figuur 5. Zicht op het onderzoeksgebied in februari 2013.	12
Figuur 6. Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart	13
Figuur 7. Gele meetpunten: maaiveld; DTM: archeologisch vlak.	14
Figuur 8. Gele meetpunten: maaiveld; DTM: archeologisch vlak.	15
Figuur 9. Het onderzoeksgebied ten opzichte van de bodemkaart van België (©AGIV).	16
Figuur 10. Het kasteelcomplex op de Kaart van Ferraris rond 1777.	20
Figuur 61. Het kasteelcomplex op de Atlas der Buurtwegen rond 1840.	21
Figuur 73. Het kasteelcomplex op de Popp-kaart rond 1855.	23
Figuur 14. Algemeen grondplan met aanduiding van de bodemprofielen.	25
Figuur 15. Foto en tekening Profiel 001.	26
Figuur 16. Foto en tekening Profiel 002.	27
Figuur 88. Foto en tekening Profiel 004.	29
Figuur 19. Foto van profiel 005.	30
Figuur 20. Algemeen grondplan van het opgravingsvlak	31
Figuur 21. Spoor 005 en 006 centraal in het vlak doorsneden door de noordelijke gracht 002/003 (noorden) en greppel 001 (zuiden).	32
Figuur 22. Sporen 005 en 006 in het vlak (coupelijnen in rood).	32
Figuur 23. Doorsnede van spoor 005 (laag 2 en 3) en 006 (laag 1).	33
Figuur 24. Zuidwestelijk profiel greppel spoor 005.	33
Figuur 25. Zuidwestelijk profiel van greppel spoor 006.	34
Figuur 26. Kaart van Ferraris rond 1777 met aanduiding van de corridor (rood).	35
Figuur 27. Fragment van de mogelijke kaarsenbak	35
Figuur 28. Algemeen zicht op het opgravingsvlak vanuit het noorden met de noordelijke gracht in het zuidelijke gedeelte van het vlak.	35
Figuur 29. De noordelijke kasteelgracht spoor 002 en 003 in het vlak en geprojecteerd op de kaart van Ferraris rond 1777 (coupelijnen in rood, loop van de kasteelgracht in groen).	36
Figuur 30. Doorsnede noordelijke kasteelgracht spoor 002 en 003	37
Figuur 31. Zicht op het oostelijke deel van het nordoostelijke profiel van de noordelijke gracht 002/003	40
Figuur 32. Roodkoperen oord uit de regeringsperiode van Jozef II	
Figuur 33. Speldje in rood koper	
Figuur 34. Loden musketkogel	
Figuur 35. Greppel spoor 001 met aanduiding van de coupes (rood).	40
Figuur 36. Foto en tekening van het profiel van het zuidwestelijke gedeelte van greppel spoor 001 en aanduiding van een pollenbak.	41
Figuur 37. Perceelsgreppel(s) spoor 111.2 en 009/010 en recente verstoring (zwart) in het vlak	43
Figuur 38. Textiellood uit puinpakket 008	
Figuur 39. "Extractiekuil" spoor 011.	44
Figuur 40. Profiel van "extractiekuil" spoor 011.	44

11 Lijst van bijlagen

- I. Algemeen grondplan met aanduiding van de sporen in PDF
- II. Algemeen grondplan in GIS-shapefile
- III. Inventaris van de sporen
- IV. Inventaris van de foto's
- V. Inventaris van de roerende archeologische objecten
- VI. Coupetekening noordelijke kasteelgracht
- VII. Tekeningen aardewerk spoor 002 – 005
- VIII. Tekeningen aardewerk spoor 001
- IX. Tekeningen aardewerk spoor 002 – 004
- X. Tekeningen glas spoor 002 - 004

.	WP	Vlak	L.	Br.	D.	Vorm	Kleur 1	Kleur 2	Samenstelling	Inclusie 1	Inclusie 2	Inclusie 3
1	1	1	.	387	.	Lineair	Grijs	.	Kleiig zand	Aardewerk	Baksteen	Metaal
2	1	1	.	126	.	Lineair	Donkergrijs	.	Kleiig zand	Baksteen	.	.
3	1	1	.	.	.	Onregelmatig	Blauw	Grijs	Kleiig zand	Ijzerinclusies	Aardewerk	Baksteen
4	1	1	Donkergrijs	.	Kleiig zand	Glas	.	.
5	1	1	.	70	.	Lineair	Grijs	Beige	Matig fijn zand	Ijzerinclusies	.	.
6	1	1	.	62	.	Lineair	Grijs	.	Kleiig zand	Baksteen	.	.
9	1	1	.	101	.	Lineair	Grijs	Lichtgrijs	Kleiig zand	Baksteen	Ijzerinclusies	Houtskool
8	1	1	.	70	.	Ovaal	Donkergrijs	Beige	Kleiig zand	Baksteen	Aardewerk	Metaal
7	1	1	21	17	.	Rond	Grijs	Grijs	Lemig zand	Houtskool	Verbrande klei/leem	
10	1	1	359	87	.	Lineair	Grijs	.	Kleiig zand	Baksteen	Houtskool	Ijzerinclusies
11	1	1	ca. 600	317	.	Rechthoekig	Donkergrijs	.	Kleiig zand	Baksteen	Aardewerk	Ijzerinclusies
12	1	1	126	99	.	Ovaal	Donkergrijs		Kleiig zand	Baksteen	Houtskool	
13	1	1			.	Onregelmatig	Grijs	Beige	Kleiig zand	Aardewerk	Baksteen	Metaal

Interpretatie	Datering	Beschrijving		
Gracht	Nieuw Tijd	BS : minimum 17 x 11 x 6 cm		
Gracht	Nieuwe Tijd	BS uit laag 9 : ? x 11,5 á 12 x 4,5 á 5 cm; rood; slecht gebakken		
Gracht	Nieuwe Tijd			
Vullingspakket	Nieuwe Tijd			
Greppel	Laat ME			
Greppel	Laat ME			
Greppel	Nieuwe Tijd			
Puinlaag	Nieuwe Tijd			
Ophogingslaag	RECENT			
Greppel	Nieuwe Tijd			
Extractiekuil	Nieuwe Tijd			
Paalkuil	Nieuwe Tijd			
Puinlaag	Nieuwe Tijd			

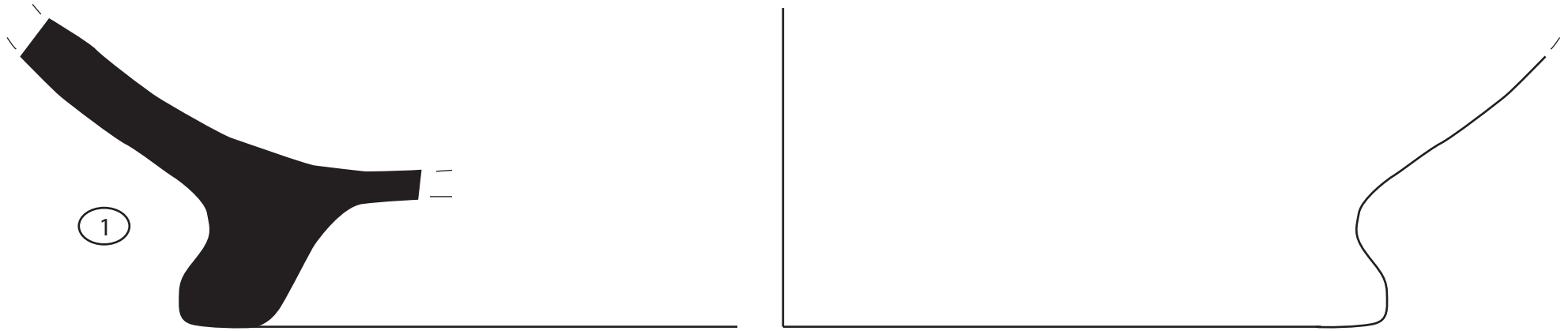
Fotonr.	Spoor	WP	Vlak	Windrichting	Aard	Beschrijving	Datum
1	1	1	1	Zuidwest	Vlakfoto		15/04/2014
2	2	1	1	Noordoost	Vlakfoto		15/04/2014
3	3	1	1	Zuid	Vlakfoto		15/04/2014
4	.	1	1	Zuidoost	Overzichtsfoto		15/04/2014
5	4	1	1	Noordoost	Vlakfoto		15/04/2014
6	.	1	1	Zuidoost	Overzichtsfoto		15/04/2014
7	2	1	1	Zuidwest	Vlakfoto		16/04/2014
8	5	1	1	Noord	Vlakfoto		16/04/2014
9	6	1	1	Noord	Vlakfoto		16/04/2014
10	0	1	1	Noord	Overzichtsfoto		16/04/2014
11	4	1	1	Zuidwest	Vlakfoto		16/04/2014
12	4	1	1	-	Detailfoto	detail houten beschoeiing	16/04/2014
13	4	1	1	-	Detailfoto	detail aardewerk	16/04/2014
14	.	1	1	Zuidoost	Wandprofiel	PR 001	17/04/2014
15	.	1	1	Zuid	Overzichtsfoto		17/04/2014
15	.	1	1	Zuidoost	Overzichtsfoto		17/04/2014
15	.	1	1	Zuidoost	Overzichtsfoto		17/04/2014
16	1	1	1	Zuidoost	Vlakfoto		17/04/2014
16	1	1	1	Noordoost	Vlakfoto		17/04/2014
16	1	1	1	Noordoost	Vlakfoto		17/04/2014
16	1	1	1	Zuidoost	Vlakfoto		17/04/2014
17	.	1	1	Zuidwest	Wandprofiel	PR 002	17/04/2014
18	.	1	1	Noordoost	Wandprofiel	PR 003	17/04/2014
18	.	1	1	Noordoost	Wandprofiel	met aflijning; PR 003	17/04/2014
19	7	1	1	Noordwest	Vlakfoto		18/04/2014
19	7	1	1	Noordwest	Vlakfoto		18/04/2014
20	9	1	1	Noordnoordoost	Vlakfoto		18/04/2014
21	10	1	1	Zuidwest	Vlakfoto		22/04/2014
22	11	1	1	Zuidwest	Vlakfoto		22/04/2014
23	12	1	1	Zuidwest	Vlakfoto		22/04/2014
24	13	1	1	Zuidwest	Vlakfoto		22/04/2014
25	.	1	1	West	Overzichtsfoto	sp 9 tem 13	22/04/2014
26	.	1	1	West	Wandprofiel	PR 004	22/04/2014
26	.	1	1	West	Wandprofiel	PR 004; met aflijning	22/04/2014
27	.	1	1	Noordoost	Wandprofiel	PR 005	22/04/2014
		.	.				22/04/2014
		.	.				22/04/2014

46	1	1	1	Zuidwest	Profiefoto	C4; met pollenbak	24/04/2014
47	2	1	1	Noordoost	Profiefoto		24/04/2014
47	2	1	1	Noordoost	Profiefoto		24/04/2014

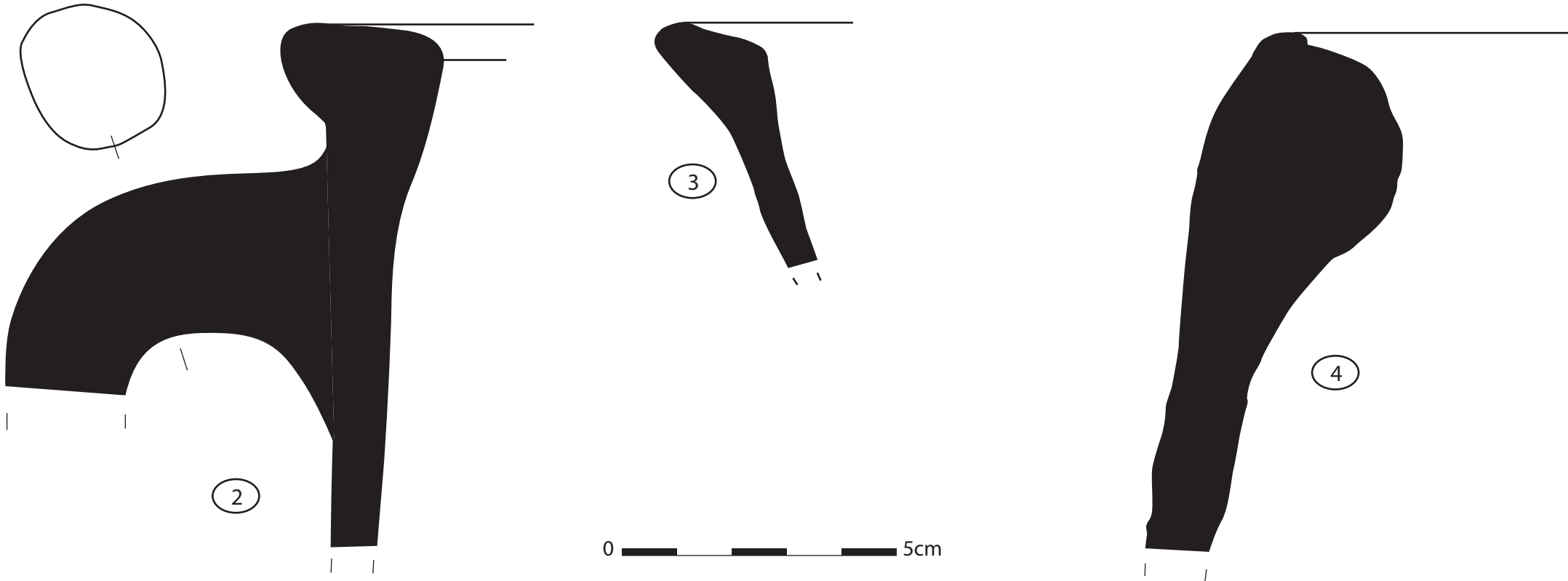
Nr	WP	Spoor	Vlak	Laag	Materiaal categorie	Aantal	Datering	Opmerking		
1	1	1			Aardewerk	10	Late Middeleeuwen	#####		
2	1	1	1		Aardewerk	4	Late Middeleeuwen	1 randfragment van een kom, eenvoudig afgeronde verdikte rand, reducerend ge		
3	1	1	1		Aardewerk	1	Late Middeleeuwen	1 wandfragment, roodgebakken aardewerk		
4	1	1	1	1	Bouwaardewerk	1	Late Middeleeuwen	1 fragment van een vloertegel, roodgebakken aardewerk, strooiselglazuur op bov		
5	1	2	1	1	Aardewerk	6	gemengd	4 wandfragmenten, rood aardewerk, 1 randfragment van kookpot, verdikte afge		
6	1	2	1	4	Aardewerk	32	Postmiddeleeuws	#####		
7	1	2	1	9	Aardewerk	9	Postmiddeleeuws	#####		
8	1	2	1	9	Bouwaardewerk	1	Postmiddeleeuws	1 tagelfragment, grijsbakken aardewerk, malgevormd. Datering: 18de-eerste helf		
9	1	2	1	9	Glas	3	Postmiddeleeuws	#####		
10	1	2	1	10	Aardewerk	2	Postmiddeleeuws	1 randfragment van een kom, roodbakken aardewerk, geprofileerde randlip met		
11	1	2	1	12	Glas	4	Postmiddeleeuws	1 fragment van een wijnfles, donkergroen glas, geblazen, conische hals, rand ont		
12	1	2	1	12	Aardewerk	18	Postmiddeleeuws	#####		
13	1	2	1	13	Aardewerk	16	Postmiddeleeuws	#####		
14	1	2	1	13	Glas	15	Postmiddeleeuws	#####		
15	1	2	1	/	Metaal	3	Postmiddeleeuws	#####		
16	1	4	1	/	Glas	0	Postmiddeleeuws	Fragmenten vlakglas, dunwandig, dikte ca. 1mm		
17	1	4	1		Glas	4	Postmiddeleeuws	#####		
18	1	4	1	1	Glas	34	Postmiddeleeuws	#####		
19	1	4	1	1	kurk	2	Postmiddeleeuws	2 fragmenten van wijnfles - kurken, diameter ca. 1,5 cm, lengte ca. 3 cm		
20	1	4	1		Aardewerk	10	Postmiddeleeuws	10 fragmenten van een voorraadpot, roodbakken aardewerk, blokvormige rand,		
21	1	11	1		Glas	25	Postmiddeleeuws	25 fragmenten van een wijnfles, donkergroen gekleurd glas, bodem met hoge zie		
22	1	12	1		Aardewerk	2	Postmiddeleeuws	1 wandfragment, roodbakken aardewerk, binnenzijde loodglazuur, buitenzijde gr		
23	1	12	1	1	Bouwaardewerk	1	Late Middeleeuwen	1 fragment van een tegelpan, roodbakken aardewerk.		
24	1	12	1		Bouwaardewerk	1	Postmiddeleeuws	1 fragment van een baksteen, roodbakken aardewerk		
25	1	3	1	1	Aardewerk	1	Postmiddeleeuws	1 wandfragment, roodbakken aardewerk		
26	1	5	1		Aardewerk	1	Late Middeleeuwen	2 fragmenten van een kaarsenbak?, roodbakken aardewerk, blokvormige rand m		
27	1	8	1		Metaal	1	Postmiddeleeuws?	1 fragment van een lakenlood?lood, gegoten, diameter 3,7 cm, voorzijde merkte		
28	1	13	1		Aardewerk	2	Postmiddeleeuws	1 oorfragment van een kruik of grape, roodbakken aardewerk, strooiselglazuur a		
29	1	13	1		Aardewerk	2	Postmiddeleeuws	1 randfragment van een vetvanger, roodbakken aardewerk, blokvormige rand, bi		
30	1	13	1		Metaal	1	RECENT	1 fragment van een bronzen paardenklokje, gegoten en bijgeslepen, klokvormig,		

gebakken, 3 wandfragmenten, reducerend gebakken					
binnenzijde					
ronde rand, ooraanzet, loodglazuur, 1 wandfragment van een kan, Rijnlands steengoed (Langerwehe), zoutglazuur, datering: late ME					
19de eeuw.					
dekselgeul, volledig loodglazuur, 1 wandfragment					
breekt, torsiesporen, 1 bodemfragment van een fles, lichtgroen gekleurd glas, geblazen, pontilmerk op bodem					
verticaal rolrond oor, volledig bedekt met loodglazuur					
hals, conische hals met doorn, diameter kurk-opening 1,5 cm.					
roengekleurd loodglazuur op sliblaag, 1 rolrond oorfragment van een kruik of grape,					
op vingertop - indrukken aan de bovenzijde, binnenzijde loodglazuur					
ken "L B", binnen dubbele cirkel, achterzijde aangegoten omgeplooid pin					
aan de buitenzijde, 1 wandfragment					
binnenzijde loodglazuur, 1 bodemfragment van een kan, Rijnlands steengoed (Raeren), uitgeknepen standring, zoutglazuur. Datering: 16de eeuw					
klepel ontbreekt, bovenaan ophangoog. Datering: 19de - eerste helft 20ste eeuw.					

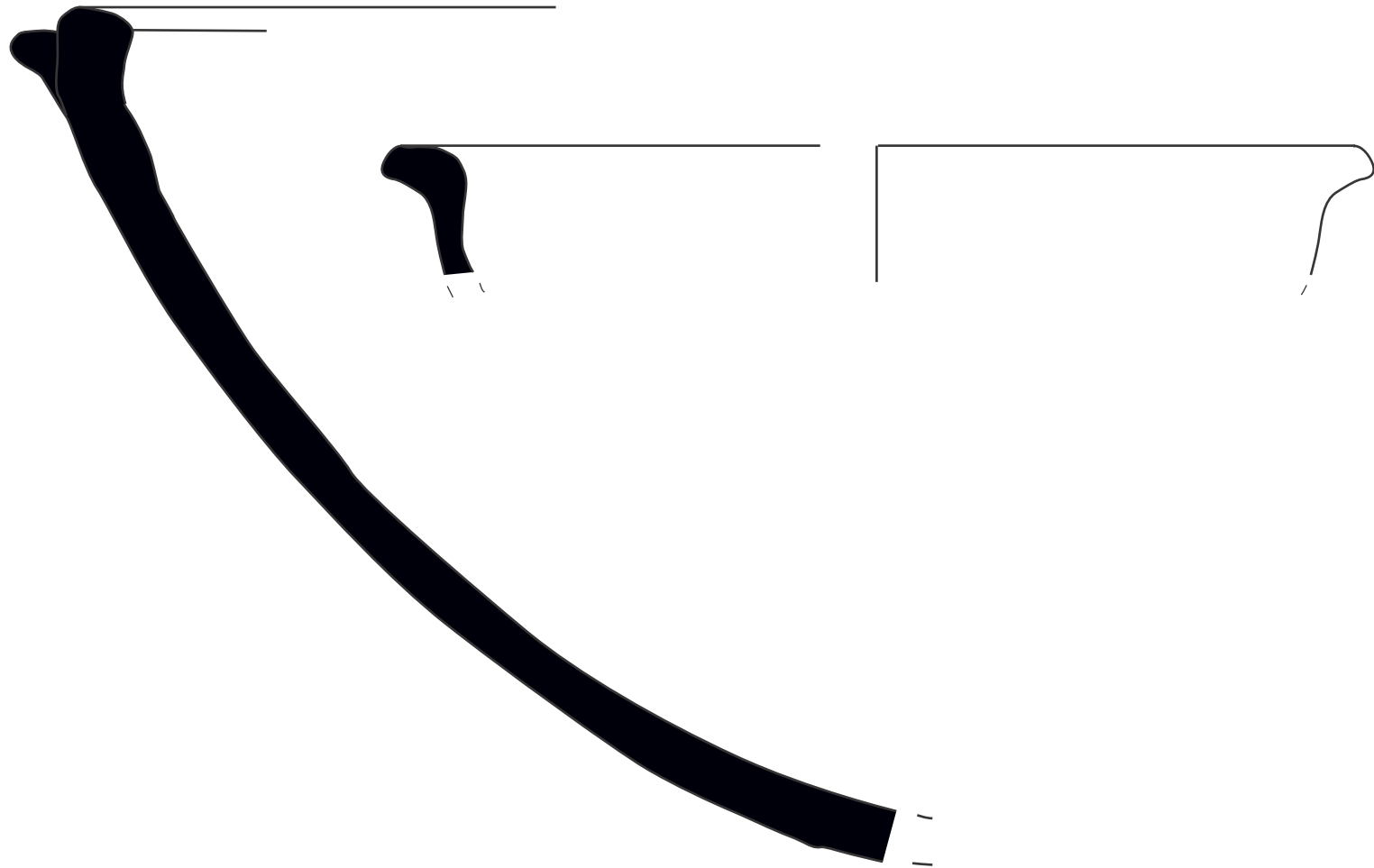
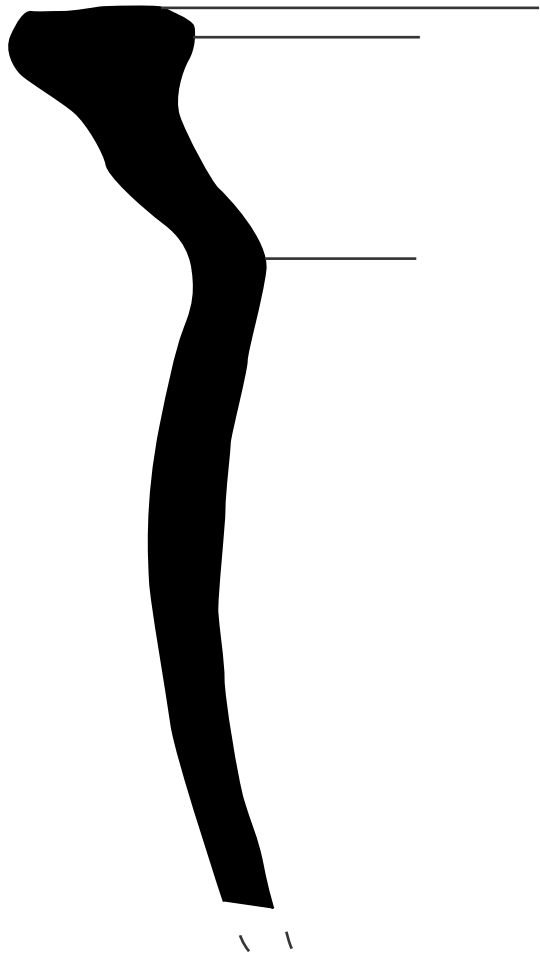
Spoor 002

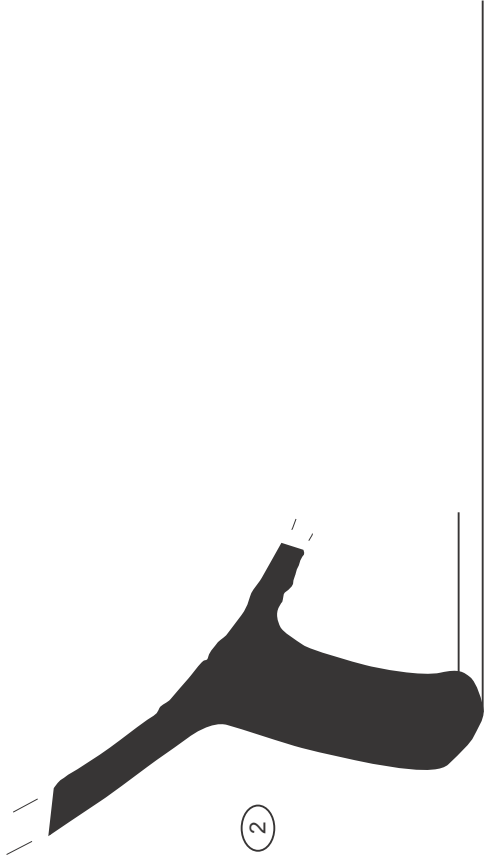
Spoor 005

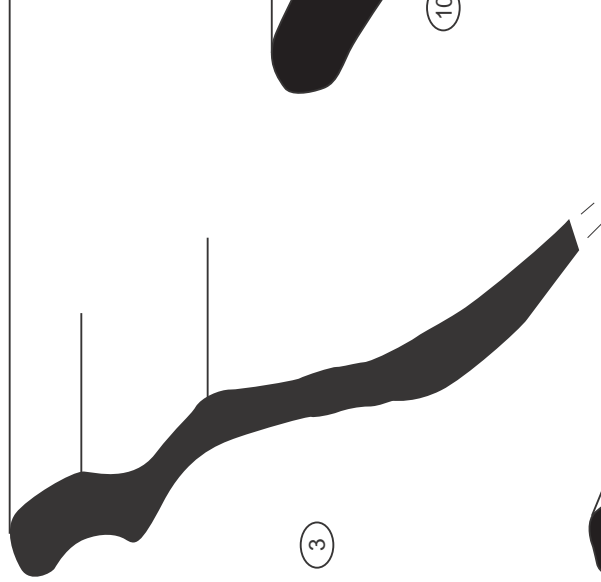
Spoor 001

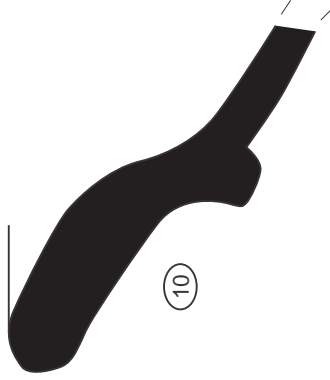
0 5cm

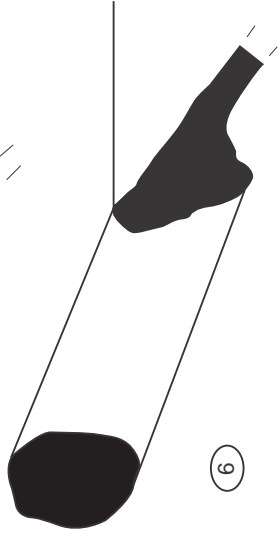
2

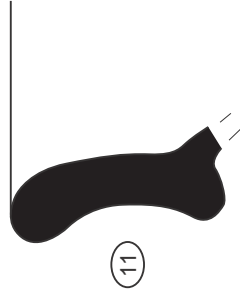
3

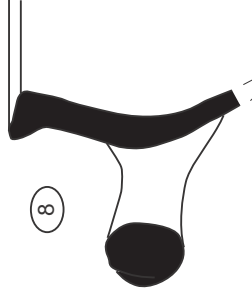
10

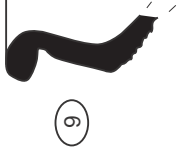
6

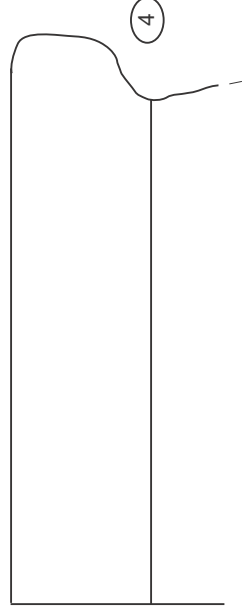
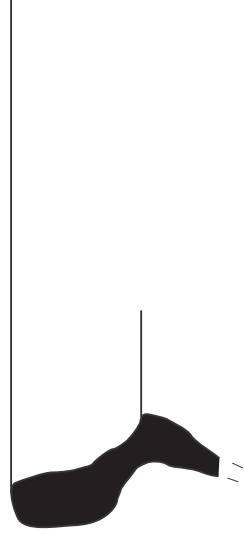
11

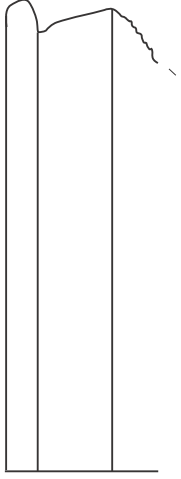
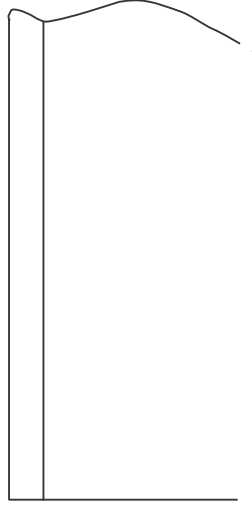
8

9

4

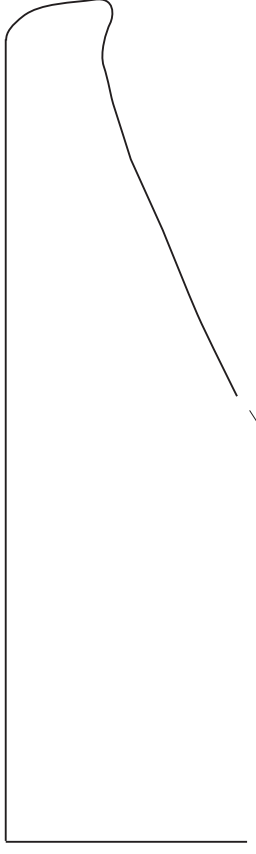
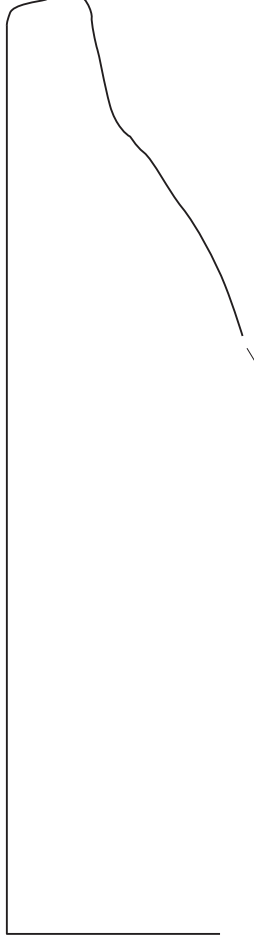
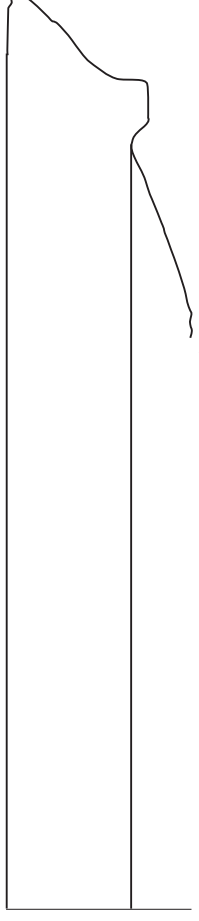
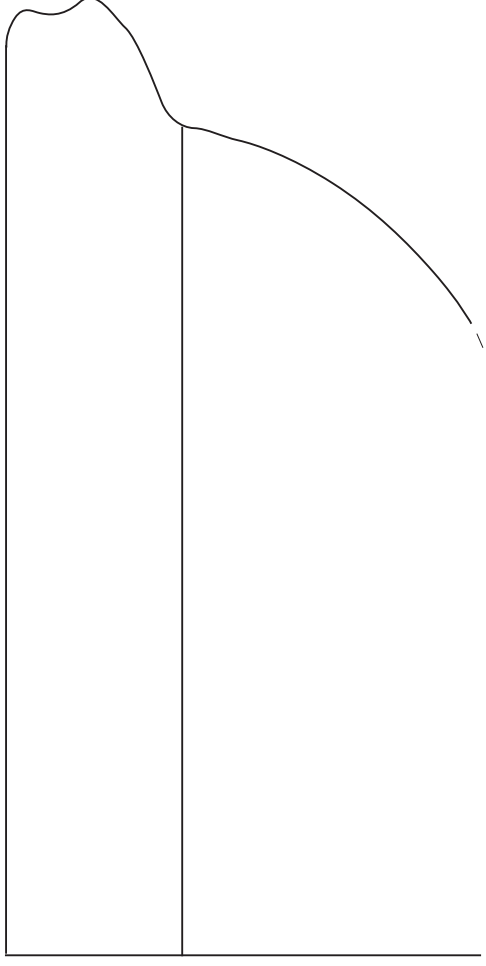
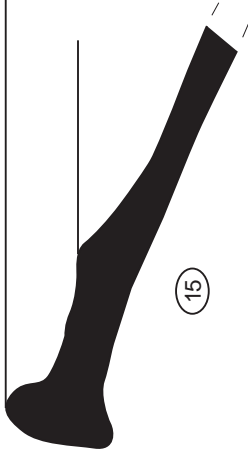
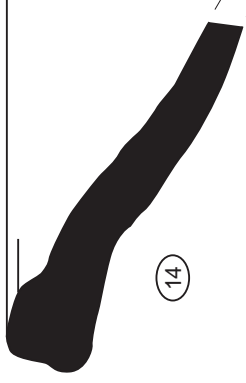
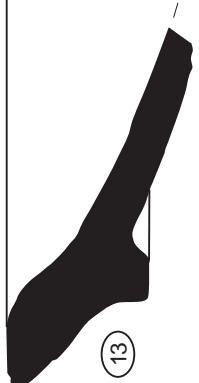
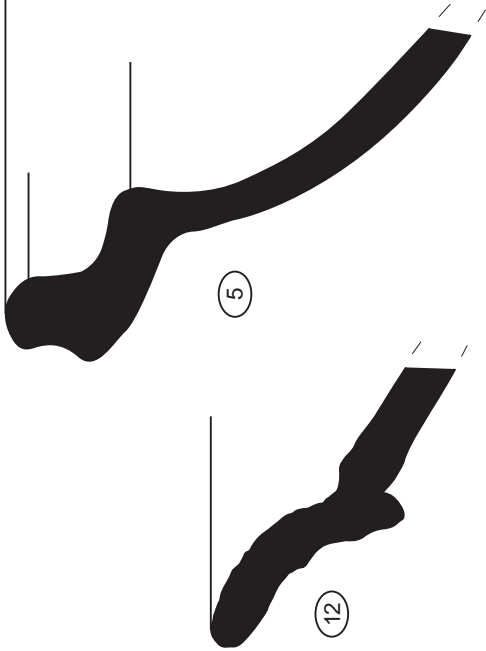

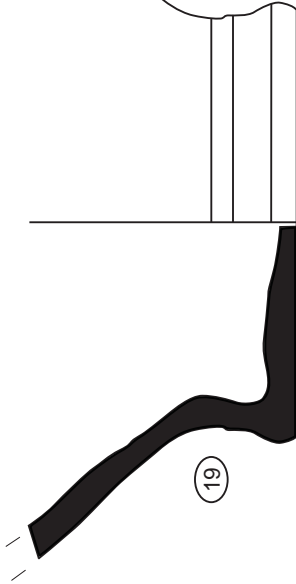
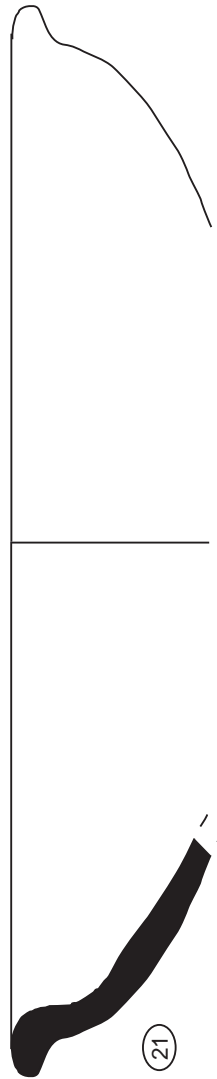
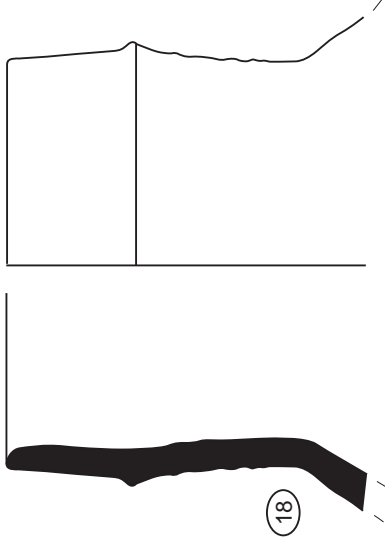
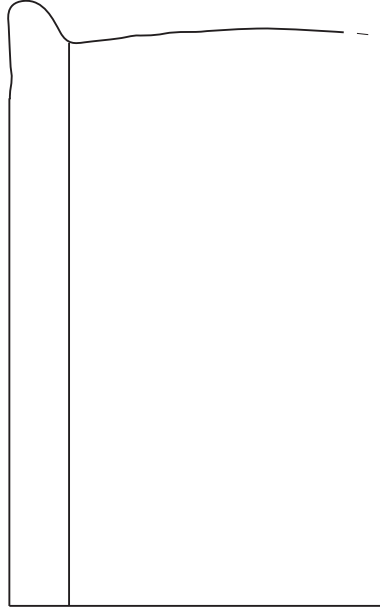
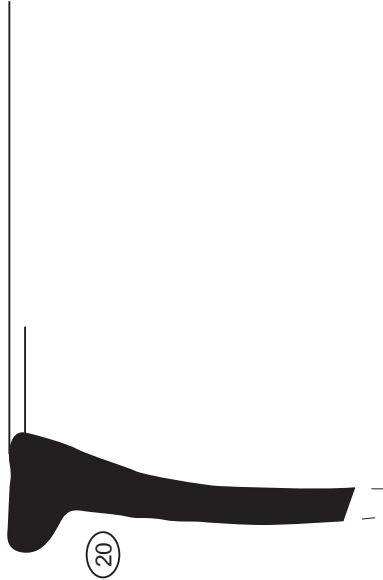
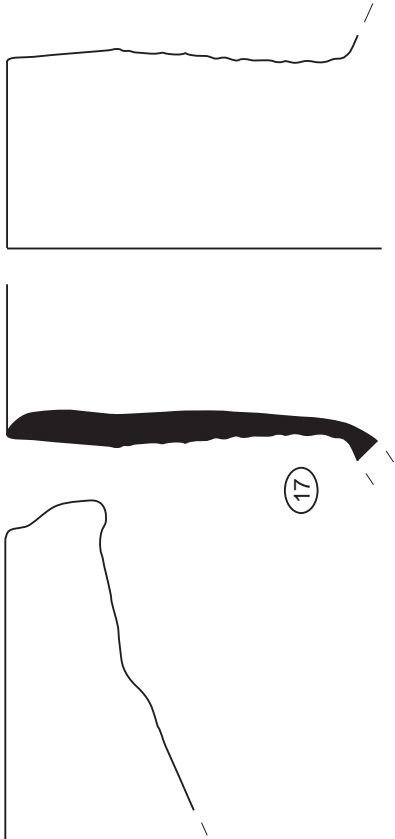
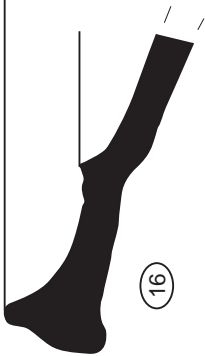
7

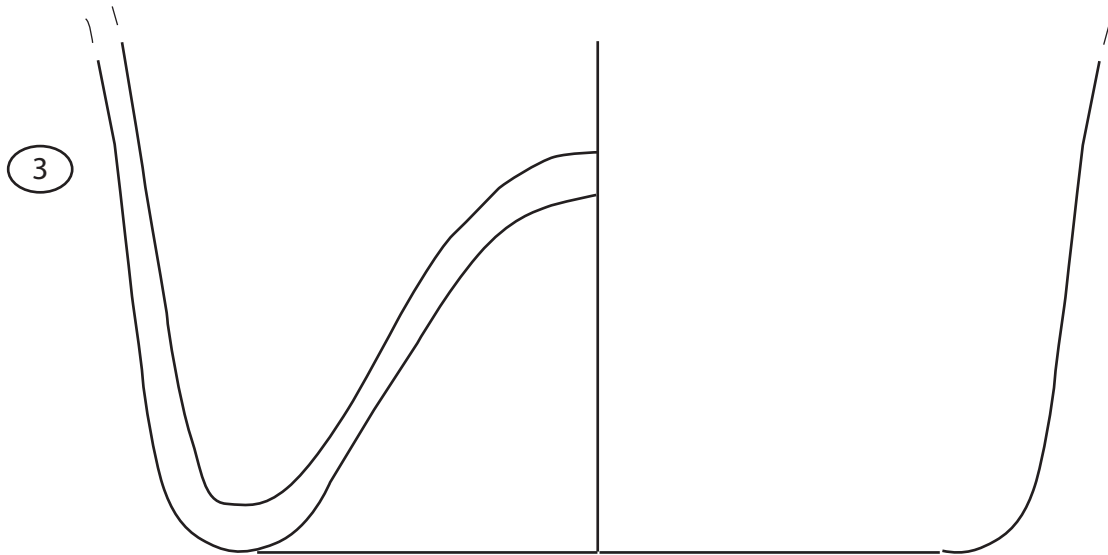
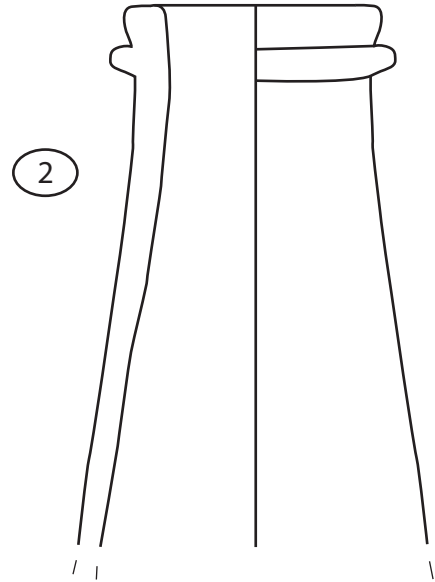
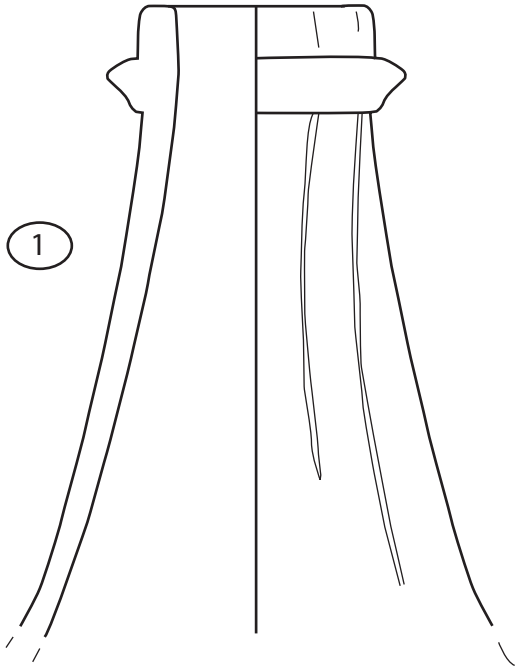

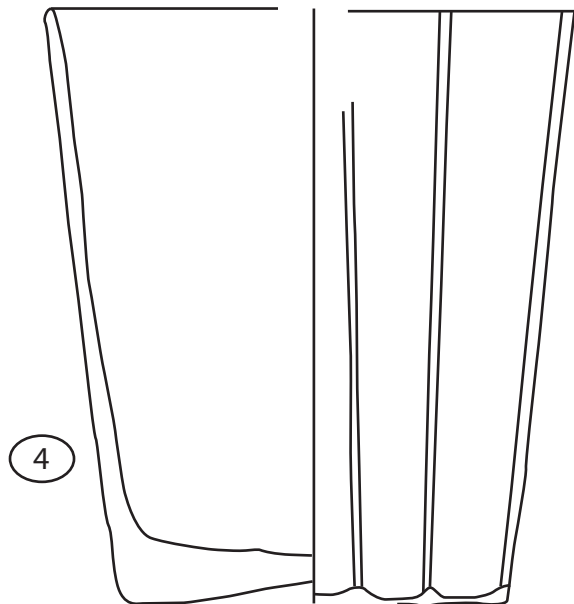
0 5cm

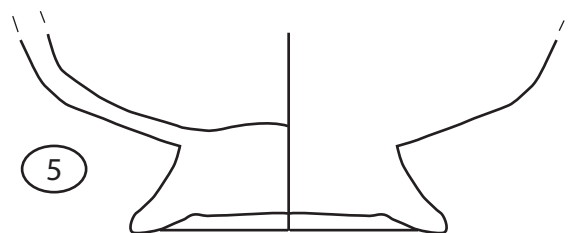

Spoor 002_Inv.nr. 017

Spoor 002_Inv.nr. 009

0 5cm

ADEDE

SEARCH & RECOVERY